SLOVENSKÁ REČ
ROČNÍK XIV — ČÍSLO 7—8

O takzvanej nesrozumiteľnosti Hviezdoslava

MARTA MARSINOVÁ

Mienky o Hviezdoslavovom básnickom jazyku vyznievajú protichodne: hovorieva sa o vznešenosti, mohutnosti, plnosti, hĺbke jeho básnického slova, ale poukazuje sa i na ťažkosť a prílišnú umelosť jeho poézie, ktoré robia jeho jazyk neprístupným, ba až nesrozumiteľným. Obe hodnotenia sú si blízke tým, že v prospech, alebo neprospech Hviezdoslava používajú slová citove podfarbené, s konkrétneho jazykového hľadiska nič nehovoriace, že sú zovšeobecňujúcim úsudkom, ktorý nemá podklad v podrobnom výskume a štúdiu jazykového materiálu. Táto skutočnosť nie je celkom náhodná, no nemôžeme ju nazvať ani nezáujmom o Hviezdoslavovu tvorbu, najmä keď si uvedomíme jej rozsah.

Množstvo najrozmanitejších veršových foriem, pestrosť námetov i živelný záujem o slovenské osudy v Hviezdoslavovej poézii ľahšie mohly nájsť už u súčasníkov i u nasledujúcich generácií svojich hodnotiteľov ako výskum jazykových prostriedkov, pritom použitých. Venovala sa im len podradná teoretická pozornosť, kým zas vo vývine našej poézie, špeciálne básnického jazyka, dostalo sa im vážnej úlohy. Pohviezdoslavovské básnické generácie nachádzaly totiž podnety pre nové stvárňovanie našej poézie v europských literatúrach, ale jazykove sa im prichodilo školiť doma, a to, ak už nechceme povedať prevažne, zaiste v značnej miere na poézii Hviezdoslavovej. Aj jazyk ich príslušníkov hodnotil sa vo vzťahu ku hviezdosla-

vovskému jazyku, či už išlo o priame nadväzovanie naň, alebo prekonávanie jeho výrazových prostriedkov, prípadne ich úplné negovanie. Toto je nepochybným svedectvom, že Hviezdoslavov básnický jazyk stal sa medzníkom vo vývine nášho básnického jazyka.

V novších monografiách o poézii pohviezdoslavovského obdobia stavia sa do stredu výskumného záujmu aj jazyk, hlavne vo vzťahu k veršu a k básnickému pomenovaniu, kým prirozsiahly jazykový materiál Hviezdoslavovej poézie nenašiel dosiaľ hodnotiteľa, ktorý by sa bol pokúsil s jazykového hľadiska *podrobne* vyriešiť aspoň určitú časť jeho problematiky (napr. slovníka).

Je to dosť pochopiteľné, keď porovnáme napr. dve sbierky poézie Kraskovej s jedenástimi nepomerne rozsiahlejšími sväzkami len pôvodnej básnickej tvorby Hviezdoslavovej, a to lyriky, epiky, i veršovanej drámy, a keď si uvedomíme, že kraskovská poézia je nám aj s hľadiska vývinového predsa len bližšia ako hviezdoslavovská. Ako však ku každému vývinovému obdobiu jazyka vraciame sa s hľadiska historického, treba sa nám takto vrátiť aj k básnickému jazyku Hviezdoslavovmu, hoci nepomerne rozsiahlejší materiál ako u iných básnikov bude vyžadovať viac a podrobnejších prípravných prác.

Podrobný rozbor básnického jazyka Hviezdoslavovho nemá však len smysel teoretický a nepociťuje sa jeho potreba len s hľadiska špeciálne vedeckého, ale má i závažný praktický dosah práve dnes, keď sa uskutočňujú snahy sprístupniť Hviezdoslava širokým masám našej pospolitosti. Ak sa pri oslavách storočnice ukázala potreba oboznámiť ľud s tvorbou veľkého básnika, neprezradilo to iba pietnú pozornosť k poézii, ktorej mnohé hodnoty zostaly živé a blízke i pre prítomnosť, ale zároveň vyšlo najavo, že najširšie vrstvy Hviezdoslava nečítajú a nepoznajú, ba že je vzdialený aj tým vrstvám, ktoré svojím vzdelaním a sociálnym postavením maly predpoklady preniknúť k jeho tvorbe. Ako jedna zo zistených príčin malého záujmu sa uvádzala v kultúrnej oblasti trochu čudne znejúca výčitka na odstrašujúcu hrúbku jednotlivých sväzkov jeho Sobraných spisov, no ešte viac sa spomínala jazyková neprístupnosť, nesrozumiteľnosť. Nebude preto nevhodné zaoberať sa v tomto prí-

spevku práve príčinami spomínanej Hviezdoslavovej „nesrozumiteľnosti“ a zčasti aj na konkrétnom materiáli ukázať, prečo vznikly takéto úsudky a nakoľko sú opodstatnené.

Čo na prvý pohľad pôsobí na jedných dojmom bohatosti, no druhým sa zdá nesrozumiteľným balastom, je Hviezdoslavov slovník. Ide o *básnický* slovník, lebo napr. jeho korešpondencia vykazuje pomernú jazykovú triezvosť. Už tento protiklad nám vysvetľuje, že Hviezdoslav i v slovníku videl jeden z dôležitých prostriedkov aktualizácie svojho básnického jazyka a vedel ho tvorivo využiť naozaj v nečakanej miere. Zapôsobil ním tým účinnejšie v jazyku, ako bola slovenčina, ktorá mala v dôsledku národnej a spoločenskej situácie pomerne malý dosah, takže jej praktické používanie v kultúrnych štýloch bolo obmedzené na minimum.

Všimneme si preto najprv slovník v celej jeho složitosti, aby sme zistili, aký má podiel na spomínanej nesrozumiteľnosti.

Hviezdoslavova poézia, najmä epika, nám ukazuje na básnikovo realistické zameranie a postoj ku skutočnosti. Z neho vyplýva smysel pre podrobnosti a opisy, pri ktorých sa prejavuje snaha po presnom pomenovaní konkrétnych vecí. Tak používa Hviezdoslav technické výrazy pre všetky gazdovské nástroje i súčiastky zariadenia domácnosti a domáce práce (*lemeš, vodzka, ťažalo, jarmo, hriadel, styk; oselník, osla; hänec, štok, širanica, dvojačky* atď.); pomenúva tiež všetky čiastky mužského i ženského odevu a látky, z ktorých sa zhotovujú (*hunka, halena, belásky; partica, libačky, podvika; kordovánky, návlaky; valaština, atlas, flór, činovať* atď.); neobchádza ani výrazy, charakterizujúce život v hore, práve tak, ako názvy rozmanitých rastlín alebo terminologiu zo salaša. Má pre názvy z týchto oblastí rovnaké pochopenie ako pre pomenovanie zariadenia panských izieb (*taburet, konzola, piedestál, rímsa* atď.) a pod. Inokedy prenáša Hviezdoslav tieto pomenovania do básnických obrazov. Tak stavia napr. báseň o „babe-zime“, ktorá „s čepúchom z inovate“ a „v živôtku z osuhle“ „šupla k práci za krosná“ (Letorosty II, 17). Básnik, prirovnávajúc jej prácu ku tkaniu, používa všetky možné odborné názvy, ktoré súvisia s krosnami a tkaním (*osnova, útok, cieva, prameno, mítor, prejma, bidlo,*

niteľnica, brdo, návoj, čln, slučka, spúšťadlo, podnož a *podvoj*). Keď nepoznáme obsah týchto termínov, naozaj ťažko nám „porozumieť" básni, a uvedomujeme si, že Hviezdoslav akiste bol v tomto ohľade srozumiteľnejší súčasným čitateľom, ktorí pri nerozvitosti nášho života skôr mohli z vlastnej skúsenosti domáceho prostredia poznať krosná i techniku tkania. Terminologická časť Hviezdoslavovho slovníka však ukazuje, že básnik v rámci možností naozaj nezostával iba zatvorený v úzkom okruhu svojich básnických záujmov, ale preberaním slov z bežného života a zo všetkých pracovných oblastí sa mu približoval, čiže v tomto ohľade nešlo o smerovanie k zastretosti, lež naopak, k srozumiteľnosti, pravda, len pre toho, pre koho bol tento život blízky.

Otázka terminologie nie je však len špeciálne hviezdoslavovská, lebo napríklad básnik symbolista sa tiež neobišiel bez množstva termínov, ale iného druhu, nie konkrétnych, lež abstraktných. Používal filozofickú a nábožensko-liturgickú terminologiu, ktorá zostáva rovnako nesrozumiteľná, ak nepoznáme obsah použitých výrazov. Povojnový básnik zas utekal do exotických oblastí, prinášajúc odtiaľ nové slová; alebo sa vracal ta, kam i Hviezdoslav, na dedinu, do hory, na salaš. A hoci jeho verš bol iný, ľahší ako Hviezdoslavov, tiež sa nebojí začrieť aj do terminologie z tejto oblasti. Tak napr. Fraňo Kráľ v básni *Salaš* (Pohľadnice) dáva defilovať celej valaskej terminologii (*honelník, strunga, geleta, škurát, putera, kľag, srvátka, črpák, žinčica, jarka, pokreskávať*); ale to je už zriedkavý zjav, lebo básnický jazyk týchto čias stál na celkom inom základe. V dejinách nášho básnického jazyka ide teda o rozdiel kvantitatívny, no i pritom si musíme uvedomiť, že zdanlivo neprehľadné ich množstvo u Hviezdoslava sa značne zmenší, ak o ňom uvažujeme s hľadiska rozsahu celej jeho tvorby: termíny sa totiž nevyskytujú len ojedinele, ale sa pravidelne opakujú.

V týchto súvislostiach sa úmyselne nechceme dotknúť otázky pôvodu termínov, či sú z jazyka spisovného, z nárečí, alebo z cudzích jazykov, lebo v terminologickej oblasti nie toto je podstatné pre srozumiteľnosť, ale názorné vysvetlenie obsahu pojmu. Po Hviezdoslavovi nastupujúce básnické generácie obohacovaly slovník viac abstraktnými pojmami alebo ho europei-

zovaly, keď sa odkláňaly od potrieb domáceho slovenského prostredia. Spoločenský i jazykový vývin zaznamenaly teda odklon od Hviezdoslavovho slovníka, lež ani tak nie sú neprekonateľné prekážky jeho porozumenia, pokiaľ ide o termíny; veď slovník jazyka nie je nehybný poklad, ale i dnes sa takmer každodenne obohacuje novými vecami a novými okolnosťami. Nie inakšie sú skúsenosti z čítania. Ak sú u najširších čitateľských vrstiev predpoklady porozumieť románom z prostredí, nám úplne vzdialených geograficky alebo sociálne, ak sa popularizujú rozmanité vedecké poznatky primeraným vysvetlením neznámych pojmov, pri troške námahy s pomocou slovníka — a jeho príprava je úlohou našej jazykovedy — dá sa zvládnuť aj Hviezdoslav.

Odborné názvy z rozmanitých prostredí slovenského života, charakteristické hlavne pre epiku, vyvažujú v lyrike najrozmanitejšie mená z oblasti antickej mytologie a z Biblie. Ich hojný výskyt je dôsledkom Hviezdoslavovho školenia i ohlasom jeho čítania. Pri popularizácii básní, kde sú neznáme mená v prevahe, vznikly by väčšie ťažkosti, lebo prirozsiahly poznámkový aparát by mohol celkom odradiť prostého čitateľa. No pri otázke srozumiteľnosti a s ňou súvisiaceho sprístupňovania Hviezdoslava nejde nám dnes o všetku jeho poéziu, lež iba o tú časť z nej, ktorá je pre nás dosiaľ celkom živá. Ostatok zostáva starosťou literárnohistorického a jazykového výskumu.

Slovami charakteru terminologického sa však Hviezdoslavov slovník nevyčerpáva. Jeho realizmus sa ukazuje aj v tej kategórii slov, kde tesná súvislosť jazykového znaku so skutočnosťou prejavuje sa zvukovou blízkosťou; treba si nám teda všimnúť protipólovej slovnej oblasti k termínom — slov onomatopoických a expresívnych. Je ich vo Hviezdoslavovom slovníku nemalý počet zo života v prírode, pri práci, i zo slovníka prostého človeka, kde sa ich výskyt zvyšuje rozmanitými citovými stavmi (porov. básne *Žatva, Mlatba, Zuzanka Hraškovie, Na Luciu* ap.). Kým snaha po presnosti vyjadrovania môže byť v básnickom jazyku často na nemalú ujmu zvukovej i rytmickej stránky verša, ako to badáme u Hviezdoslava dosť často, slová zvukomalebné a expresívne, pripúšťajúce variabilitu, pestrosť obmeny zvukov i dĺžky slova, veľmi výrazne podporujú práve

eufonickosť a rytmickosť veršov. A Hviezdoslav ich vedel použiť v samostatných veršoch práve s takou ľahkosťou, ako ich začleňoval vo vedomí silnej protipólovosti a pôsobivosti medzi slová nocionálne. Pri tejto skupine slov na rozdiel od predchádzajúcej celkom odpadá problém srozumiteľnosti v onom bežnom smysle, lebo porozumenie tu vyplýva zo samého zvuku; napokon tieto slová nikdy nemávajú presne vymedzený obsah, aby mohlo vzniknúť významové nedorozumenie.

Medzi oboma skupinami uprostred zostáva nám veľmi rozľahlá oblasť tzv. *hviezdoslavizmov*. Do tohto pojmu zahrnujeme s hľadiska srozumiteľnosti dialektizmy (*čankať, chôva, kiahnica, močilo, opálať, paveň, pokŕpať, ridať sa, teružiť, ulicha, vycudziť, calovať* atď.), Hviezdoslavove neologizmy (*bezmocenstvo, celba, nadpanstvo, posvit, prvorodec, samomil, spon, sodievač, úbožstvo* atď.), i niektoré archaizmy (*kára ‚tresť', prez, bezpečiť sa, pra* atď.), ale hlavne rozmanité aktualizácie bežných slov v častiach nie vždy podstatných pre srozumiteľnosť, teda v prefixoch a sufixoch k istému známemu a srozumiteľnému kmeňovému základu (*pevn*ota, o*srd*núť, *zažehna*tba, *øsloboditeľ*, *stvorca, øtecha, tras*lý atď.). Veľmi časté je vynechanie bežných koncoviek (*nebezpeč, stroskot, ľahkomyseľ, spln, zurk* atď.). Tieto aktualizácie nie sú ľubovoľné ani samoúčelné, ale sú dôsledkom podrobovania jazykového materiálu predovšetkým dominante hviezdoslavovského verša — rytmu; preto podľa potreby básnik slová dĺží alebo skracuje. Menej častým, ale nie zriedkavým deformátorom je aj rým (*aksam*it, *odplatø* atď.). Mnohé z hviezdoslavizmov vyžadujú si vysvetlenie, treba ich preto zaradiť do slovníka ako termíny (napr. *lepota, tvojeľ, ozonný* ap.), no iných nedotýka sa problém srozumiteľnosti v tom pravom slova smysle, lebo aktualizácia v nich nezasahuje význam, lež iba tvar (*vzájom*stvo miesto *vzájom*nosť, *osvež* miesto *osvieženie*, alebo vedľa *blesk, záblesk* aj *blesk*ot, *blesk*otanie). V niekoľkých málo prípadoch srozumiteľnosť aktualizovaných slov závisí od kontextu, no aj v spisovnom jazyku máme homonymické slová, ktorých význam je takto podmienený. Hviezdoslav používa napr. slovo *zchovať*, ktorého význam ‚zachovať' vyplýva iba z vetnej súvislosti; podobne je to so slovami *znik, zniknúť*, znamenajúcimi ‚zánik', ‚zaniknúť', alebo so

slovom *jatý,* ktoré podľa kontextu znamená raz ‚zajatý', inokedy ‚dojatý' atď.

Pri týchto posledných konštatovaniach dostávame sa z oblasti básnického slovníka k zapojeniu slova do nadradeného vetného celku, čo napomáha srozumiteľnosť i pri neznámejších slovách. Už výskum slovníka ukázal, že nie je celkom nezávislou oblasťou, ale že sa podriaďuje veršovým konštantám a tendenciám, lež zároveň ich aj podporuje. Pri skúmaní problému srozumiteľnosti nebolo však možné vyjsť od týchto základných daností Hviezdoslavovho verša, lebo tento problém je otázkou jazykovo-psychologickou, i keď v danom prípade podmieňovanou estetickou funkciou básnického jazyka. Rovnako ani radenie a výber slov v kontexte, ktoré sa realizujú v rámci verša alebo viac veršov, nie sú autonomné, nezávislé, ale že i tu majú intonácia, rytmus a rým neobyčajný vplyv. Títo veršoví činitelia zasahujú totiž omnoho výraznejšie a nepomerne viac deformujú obvyklú stavbu vety v jej slovoslede, roztrhávajúc ustálené spojenia slovných druhov syntagmémy, ako to bolo možné v slovníku. Od všedných hviezdoslavovských inverzií, kde je napr. prívlastok oddelený od základného člena predložkou (*laze* na *nebeskom, hviezdnej* do *povaly, svetlej* stred *čistiny, žitia môjho* cez *ostrvu, najďalšej hviezdy* na *rozhraní* atď.), slovesom (*ošiaľ* prchnul *krátky, blaha* pučí *kvet, dúha* vzlietne *krás* atď.) alebo iným slovným druhom (*strieborné* jak *hrášky, cez husličiek* včuľ *štebotavé struny*) cez složitejšie (*za štipku* frknutých do mysle *čistých zŕn; nie cudzej, vlastnej* vy ste každý *slávy žnec; sbehlo* hole blankytnej *na spodnejšie štvrte*) dostávame sa až k veršom, kde rytmom podmienená inverzia na prvý pohľad celkom zastrie pôvodný smysel dosť prostej vety, teda spôsobuje ťažkosti pri porozumení, napríklad vo verši: i *keď nám* okovy jak prsia *sviera* (i keď nám *jak okovy* prsia sviera). Hviezdoslav si však ani pri inverzii nepočínal ľubovoľne, ale využil len vo zvýšenej miere možnosti, ktoré mu dávala slovenčina. Ako jazyk flexívny, s neobyčajne rozvinutým systémom koncoviek, výrazne rozlišujúcich jednotlivé pády, osoby alebo iné gramatické kategórie, má vnútorný predpoklad k tzv. voľnému slovosledu. Ak teda básnik ide priďaleko vo využívaní tejto voľnosti, je to zase ústupok rytmu a celej ver-

šovej štruktúre, v ktorej je veľmi častý aj presah, zdanlivo tiež prispievajúci k nesrozumiteľnosti. Hviezdoslav neraz ako by nás chcel priamo zavádzať, stavia vetné celky úplne v rozpore s veršovými:

Och, veľa ich
svedectví špatných! — *celé police*
hlinených nádob; nedostatočností
vždy vyššie stupne; *pýchy parkany,*
výstupky sebectva... och, veľa, veľa,

ba často pre rytmus trhá spojenia, ktoré pociťujeme takmer ako jednoslovné:

na takých vozil, hrdo kráčajúc
si *vedľa šumnej spräže, len tak* bez
lajblíka — *marcelínky* povoľná
na hrdle slučka, *klobúk na očiach.*

S presahom spája sa veľmi často inverzia, čo býva ešte nápadnejšie v složitých Hviezdoslavových vetách, presahujúcich mnoho veršov:

Že človek nie je hmoty surovej
a kýchsi touže drgľujúcich síl
len náhodilým plodom, výrobkom
s určením, *aké tovar hrnčiarsky*
má: trvať za čas, *upotrebiť sa*
dať, potom avšak — *v chôdzi ku studni*
prv-neskorej, no iste o jej srub
raz tlknutý — sa v črepy rozpadnúť

Zatiaľ čo inverzia najmä v složitých súvetiach zabraňuje bezprostrednému porozumeniu, presah je s hľadiska srozumiteľnosti len pseudoproblémom, čo sa najlepšie ukazuje nie pri čítaní tejto poézie, ale pri jej recitácii. Dobrý recitátor, prenášajúci sa nezbadateľne cez hranice veršov, môže veľa napraviť pri predsudkoch o Hviezdoslavovej poézii. Ak dnes dávame

Hviezdoslava do rúk širokým masám, musíme ich dôrazne upozorniť hlavne na túto okolnosť a náležite im ju vysvetliť, aby už prvé verše s inverziami a presahmi neodradily a neznechutily.

Pri všetkých dosiaľ spomenutých skutočnostiach vychádzali sme z objektívneho posudzovania jazykového materiálu, ktorý sa rozmanite pretvára smerom k nesrozumiteľnosti subjektívnymi zásahmi, pričom najzávažnejšiu úlohu má štruktúra Hviezdoslavovho verša. Je tu však i ďalšia subjektívna determinanta, ak hovoríme o Hviezdoslavovom básnickom jazyku. Básnický jazyk nie je zameraný na dorozumievanie ako funkčný štýl spisovný alebo hovorový, lež táto jeho úloha je iba vedľajšia. Básnik sa často priamo snaží o zastretosť, aby zapôsobil esteticky, čo dosahuje trópmi. V nich sa slovníkový materiál rozmanite kombinuje a pretvára vplyvom básnikovho typu. Hviezdoslav ako typ auditívno-vizuálny používa ich veľké množstvo, ale v duchu jeho realizmu nie sú vzdialené bežnému chápaniu, a hoci sú dosť často i složitejšie, neprispievajú k nesrozumiteľnosti.

Výskum Hviezdoslavovho básnického jazyka s hľadiska srozumiteľnosti nám ukazuje na široký okruh básnikových záujmov, na jeho vyvinutý smysel pre drobné životné javy i na jeho úzku pripútanosť k rytmu, a s tým súvisiaci rozsiahly, pestrý slovník, ktorý si pre čitateľov nevyhnutne vyžaduje vysvetlenia v niektorých svojich častiach, aby sa básnik stal srozumiteľnejším. Rovnako nemožno obísť charakter samého verša, lebo až odhalením jeho podstaty pre čitateľov, ktorí nemajú teoretickej prípravy porozumieť mu, vytvoria sa predpoklady sprístupnenia Hviezdoslavovej poézie. Teda otázka popularizovania Hviezdoslava neznamená dnes iba boj proti pohodlnosti a nízkej úrovni čitateľa, ale je tiež záväzkom na našej strane neotáľať so slovníkom, ktorý treba doplniť poznámkami o jazyku a verši.

Cudzie podstatné mená s hľadiska odvodzovania

LADISLAV DVONČ

(Pokračovanie.)

Po týchto poznámkach možno konštatovať, že od cudzích mužských priezvisk, vychodiacich na vokály *-i, -í, -e, -é, -ó, -u, -ú, -ö, -ü, -ő, -ű,* tvorí sa ženský rod pridaním odvodzovacej morfémy *-ov-* a množné číslo odvodzovacími morfémami *-ov|c-* (okrem rumunských rodinných mien, kde sa pri odvodzovaní vždy odtrhne koncový vokál). Privlastňovacie prídavné mená od rodinných i krstných mien tvoria sa odvodzovacou morfémou *-ov-* a príslušnými koncovkovými morfémami pri menách, zakončených na „nie mäkké vokály". Od mien, ktoré sa končia na „mäkké" vokály, užíva sa vo význame privlastňovacom pre všetky pády gen. sg. Prídavné mená akostné tvoria sa príponami *-ovský* a *-ský*. Ženské priezviská môžu sa tvoriť aj odvodzovacou morfémou *-k-* (porov, vyššie *Alibertka*) alebo *-ičk-* (*Materassičky* u Palazzeschiho, *Lhéryčka* u Sandovej). Tieto prípony pridávajú sa vždy k celému menu ako derivačnému základu (okrem *Materassička*). — Nie je náhodné, že sa tvoria skôr tvary *Materassička, Lhéryčka* ap. na spôsob *Škultétyčka, Ledényičkа,* a nie tvary na spôsob *Škultétka, Ambrózka* (*Materasska, Lhérka?*), pri ktorých sa zase porušuje cudzí charakter príslušného mena odtrhnutím koncového vokálu. — Okrem rumunských rod. mien, kde sa pravidelne odtrhúva koncový vokál, vynecháva sa pri odvodzovaní z ostatných vokálov najskôr *-e: Emrová, Rilkovci, nietzschovský, Chilania* (alebo pri tvorení plurálu *Bugrovia*). Je síce pravda, že pri spôsobe pripínania odvodzovacích morfém so začiatočným vokálom k derivačnému základu, vychodiacemu na vokál, vznikajú na morfémických hraniciach heterosylabické spojenia vokálov, ktoré slovenčina v týchto polohách nepozná (porov. vyššie), lenže pri tvorení podľa Žigovho riešenia porušuje sa „cudzí" charakter slov, o čom sme už hovorili. Tvorením podľa nášho riešenia (resp. riešenia, ktoré sme zistili) jednak sa odstraňuje nesklonnosť cudzieho rodinného mena (nesklonnosti slovenčina zvlášť vyhý-

ba, a to je iste hlavný moment pre tvorenie ženských priezvisk príponou), jednak heterosylabické spojenia vokálov, ktoré vznikajú na morfémických hraniciach, zvýrazňujú vo zvýšenej miere cudziu formu rodinného mena.

Žigo chcel urobiť paralelnosť: *škultétovský — Škultétovci — Škultétová* (aj to nie dôsledne, porov. *szabovský — Szabóvová, fenyovský — Fenyőová!*).

Náš rozbor ukazuje na tieto paralely a vzťahy:

1. Je vzťah medzi skloňovaním a derivovaním.

a) Ak pri skloňovaní — či už mennom alebo zámennom — východiskom je celá forma mena, alebo inými slovami, ak pri skloňovaní pridávajú sa koncovkové morfémy k nezmenenému derivačnému základu, ktorým je nom. sg., je tento nom. sg. východiskom aj pri odvodzovaní: *Mussolini : Mussolini|ho, Mussolini|ová; Tildy : Tildy|mu, Tildy|ovci; Bratö : Bratö|a, Bratö|ovci; Métidieu : Métidieu|a, métidieu|ovský.*

b) Ak pri skloňovaní východiskom je tvar po odtrhnutí koncového vokálu, je tento tvar východiskom aj pre odvodzovanie: *Popesc|u : Popesc|a, Popesc|ová; Codrean|u : Codrean|a, Codrean|ovci; Bratian|u : Bratian|a, bratian|ovský; Antonesc|u : Antonesc|a, Antonesc|ov.*

2. Všetky deriváty majú spoločný derivačný základ: *Pottyandi|ová, Pottyandi|ovci, Pottyandi|ovie; Bratian|ovci, Bratian|ov, bratian|ovský.* V tom je zásadný rozdiel od Žigovho riešenia.

Bude najsprávnejšie, ak tendencie, ktoré sme vystopovali v materiáli, nájdu svoj výraz v nových formuláciách Pravidiel o týchto otázkach. Neobstojí doterajšia poučka, že mužské priezviská, vychodiace na „cudzie" vokály, vždy sa musia užívať aj ako ženské priezviská, pričom na rozdiel od použitia tvaru ako mužského priezviska sa ten istý tvar ako ženské priezvisko neskloňuje, aj keď zásadne nepopierame, že tak často býva.[27] Prejavuje sa snaha tvoriť ženský rod na spôsob domácich žen-

[27] Najmä mená filmových a divadelných umelkýň sa zväčša neskloňujú a ponechávajú sa v tej forme, v akej sa užívajú v príslušnom jazyku neslovanskom. Nepriberajú teda *-ová.*

ských priezvisk. Neobstojí ani riešenie Žigovo (pokiaľ ide o tvorenie ženských foriem od cudzích mužských priezvisk, zakončených na vokály predného radu typu *Škultéty*). Jeho zásluhou zostáva, že upozornil na nesprávnosť doterajších poučiek, i keď z nepočetných prípadov chcel robiť záver pre nové riešenie.

Pri menách, zakončených na *-ó* (ak nenasleduje graféma *x* alebo iná, keď je východiskom celá písaná forma mena), prichodí do úvahy vsuvné *-v-*. V prípade, že je fonéma *v* obsiahnutá v nom. sg. (kde sa nevyslovuje), je potom východiskom celá písaná forma rodinného mena: *Shawova* romanca s herečkou Ellen Tery (Ozvena sveta II, 10, 36), *Renshaw* — *renshawovský* ap. Vsuvné *-v-* by mohlo prísť do úvahy aj pri menách, vychodiacich na vokály *-ö, -ő,* pri všetkých deriváciách tak, ako som to navrhol aj pre skloňovanie týchto mien.[28]

Nevyslovený konsonant — a teda celá písaná forma mena — je východiskom nielen pre skloňovanie (pričom sa konsonant, v nom. sg. nevyslovovaný, v ostatných pádoch vyslovuje), ale aj pre odvodzovanie.

Z čisto grafických problémov treba upozorniť, že nie je potrebné grafické oddeľovanie prípony *-ová,* resp. aj prípony *-ovci* od mena, ku ktorému sa pripojujú, o čom svedčí aj malý počet takýchto prípadov: *Pálfy-ová, Rilke-ovci* (porov. vyššie). Inou otázkou je, či od ženských krstných mien, vychodiacich na *-y,* má sa toto *y* ponechať v tvare privlastňovacieho prídavného mena (*Pollyn*), alebo sa má zaviesť *i* (*-in: Pollin*). Myslím, že lepšie vyhovuje prvý spôsob, pretože sa takto zachováva v písme základný tvar nezmenený (*Polly* — *Pollyn*), alebo aj inými slovami, z grafického výzoru derivátu možno vidieť grafickú podobu príslušného základného tvaru. Podobný prípad je pri tvaroch *Škultétyčka, Lhéryčka* (od *Škultéty, Lhéry*) oproti *Materassička, Figuličkа* (od *Materassi, Figuli*).

*

Ešte poznámky o morfematickom sklade tvarov, ktoré sme tu skúmali, t. j. o inventári, frekvencii a kombináciách jednotlivých morfém.

---

[28] Porov. pozn. 1.

Adjektívne odvodzovacie morfémy sú: *-ov-, -sk-, -ick-, -in-;* substantívne odvodzovacie morfémy sú: *-ec-* (s alternovaním *e/ø*), *-ak, -an, -án-, -k-, -ičk-, -ist-, -izm-*.

Spojovacie morfémy sú konsonantické: 1. *-v-* ako spojovacia morféma pri menách, vychodiacich na *-ó* (okrem tých, pri ktorých za *-ó* je graféma *x*), 2. ostatné hocaké konsonanty, ktorými sa končí písaná forma mena, ktoré sa v nom. sg. nevyslovujú, ale v ostatných pádoch sú východiskom skloňovania a derivovania.

Čo sa týka frekvencie jednotlivých odvodzovacích morfém, možno uviesť, že funkčne najsilnejšie je zaťažená odvodzovacia morféma *-ov-*. Odvodzovacia morféma *-án* býva aj pri domácich slovách: *velikán*. Mnohé cudzie slová vychodia na *-án*, ale tu, pravda, nejde o *-án* ako samostatnú morfologickú jednotku (*urán, kapitán, vulkán, sultán*). Pri *Peruán*[29] *-án* je rovnocenná s odvodzovacou morfémou *-an* (resp. *-ian*), ktorú majú mená obyvateľov (krajín, miest, krajov: *Angličan, Bratislavčan, Šarišan*). Pri tvare *Peruánec*, ktorý sa významom rovná tvaru *Peruán*, ide o novú kombináciu morfém *án+ec* (možné je aj *Marokánec*, ale už nie *Amerikánec*). Subst. *Peruán* a príd. meno *peruánsky* sú paralelné k tvarom *Indián, indiánsky*.

Pri tvorení ženského rodinného mena od mien, vychodiacich na vokály, ide o spojenie *základová morféma* (Z) + *adjektívna odvodzovacia morféma* (Oa) + *syntaxéma* (S): *Z+Oa+S*. Ženské rodinné mená typu *Dérivatová* treba morfematicky interpretovať ako *základová morféma* + *spojovacia morféma* (Sp) + *adjektívna odvodzovacia morféma* + *syntaxéma: Z+Sp+Oa+S*. Rozumie sa, konsonant, ktorý sa v nom. sg. nevyslovuje a v ostatných pádoch sa tiež stáva členom derivačného základu, treba interpretovať ako spojovaciu morfému aj pri skloňovaní.

Pri tvorení formy jednotného čísla na označenie rodinných príslušníkov, prívržencov a stúpencov, aj pri tvorení plurálovej

---

[29] Ako upozornil A. Jánošík (v štúdii *Kvantita ženských foriem* -anka (-janka) *k menám obyvateľov na* -an, SR XII, 172), aj od *Maroko* je tendencia tvoriť meno obyvateľa *Marokán*, a nie *Maročan*, ako žiadajú Pravidlá. *Marokán* a *Maročan* sa významove kryjú, čo nemožno povedať o *Amerikán — Američan, Anglikán — Angličan*.

formy ide pri tvaroch, odvodených od mien s koncovým vokálom, o spojenie *základová morféma* + *adjektívna odvodzovacia morféma* + *substantívna odvodzovacia morféma* (Os) + *syntaxéma: Z+Oa+Os+S*. Pri *Dérivatovci* pristupuje k tomu ešte *spojovacia morféma* medzi *morfému základovú* a *adjektívnu odvodzovaciu: Z+Sp+Oa+Os+S*.

Pri tvorení adjektív so zakončením na *-ovský* ide o spojenie *Z+Oa+Oa+S*, ak sa *základová morféma* končí na vokál, a o spojenie *Z+Sp+Oa+Oa+S*, ak *derivačným základom* je meno, ktorého konsonant na konci sa nevyslovuje iba v nom. sg.

Pri privlastňovacích prídavných menách, utvorených od mien, zakončených na „nie mäkké" (zadné a temno-mäkké) vokály, ide o spojenie *Z+Oa+S*. Pri rodinných menách typu *Dérivat* ide o spojenie *Z+Sp+Oa+S*. Ten istý vzorec platí aj o *Rousseauvov, -a, -o*.

Cudzie rodinné mená, vychodiace na mäkké vokály, užívajú tvar gen. sg. vo význame privlastňovacom. Ide o spojenie *Z+S*, ktoré sa používa pre všetky pády a všetky rody v jednej podobe so syntaxémou *-ho*.

To, čo sme povedali o rodinných menách v súvise s morfematickým skladom pri ich privlastňovacích prídavných menách, vzťahuje sa aj na krstné mená.

Adjektíva na *-istický* od mien s koncovým vokálom predstavujú spojenie *Z+Os+Oa+S*.

Substantívum *rousseauizmus* je s hľadiska morfematického skladom morfém *Z+Os+S*.

Ženské priezviská môžu sa tvoriť aj konsonantickými odvodzovacími morfémami *-k-* (*Alibertka*) alebo *-čk-* (*Materassička, Lhéryčka*), takže morfematicky ide tu v prvom prípade o kmbináciu *Z+Sp+Os+S*, v druhom prípade o spojenie *Z+Os+S*.

Schematicky:

1. Z+S:	Alpetti|ho, Olavi|ho,
2. Z+Oa+S:	Barre|ov|á, Poll|in|Ø, Garrigou|ov|Ø,
3. Z+Sp+Oa+S:	Rousseau|v|ov|Ø, Dériva|t|ov|Ø,
4. Z+Os+S:	rousseau|izm|us, Materass|ičk|a,
5. Z+Sp+Os+S:	Aliber|t|k|a,
6. Z+Oa+Oa+S:	métidieu|ov|sk|ý,
7. Z+Sp+Oa+Oa+S:	dérova|t|ov|sk|ý,
8. Z+Oa+Os+S:	Métidieu|ov|c|i,
9. Z+Sp+Oa+Os+S:	Dériva|t|ov|c|i,
10. Z+Os+Oa+S:	rousseau|ist|ick|ý, peru|án|sk|y,
11. Z+Sp+Os+Oa+S:	rousseau|v|ist|ick|ý.

Je tu teda jedenásť vzorcov. Prvý patrí do paradigmatického tvaroslovia. Ostatných desať vzorcov možno redukovať na päť základných, pričom pri každom vzorci pristupuje medzi základovou morfémou a nasledujúcou odvodzovacou morfémou ešte morféma spojovacia (rovnako aj ku schéme *Z+S* možno nájsť to isté spojenie so spojovacou morfémou medzi *Z+S: Ponsotovia*, Ramuz, 184). Touto spojovacou morfémou štiepi sa týchto našich päť základných radov na desať radov.

Ak by sme neprihliadali k tomu, či odvodzovacia morféma je substantívna alebo adjektívna, potom treba schému uviesť takto:

1. *Z+S,*
2. *Z+O+S,*
   Z+Sp+O+S,
3. *Z+O+O+S,*
   Z+Sp+O+O+S.

Do vlastného derivatívneho tvaroslovia patria iba rad druhý a tretí, rad prvý patrí do flexie. Bolo však potrebné skúmať ho aj v rámci tejto štúdie, pretože v niektorých prípadoch namiesto správnej schémy *Z+S* sa používa schéma *Z+O+S* (*Barreho — Barreov, Goethe — Goethov, Hardeeho — Hardeeov* ap.).

Spojenia *Z+O+S, Z+O+O+S* sa shodujú s tými istými spojeniami, ktoré pri analýze morfematického skladu slovenského lexika určuje J. Horecký.[30] Naproti tomu spojenia

---

[30] *Morfematický sklad slovenského lexika,* Jazykovedný sborník I—II, 447 a n., najmä str. 458. Tam aj o pojmoch základová morféma, spojovacia, odvodzovacia morféma, syntaxéma, ktoré tu používame.

Z+Sp+O+S a *Z+Sp+O+O+S* nemajú obdobu v nocionálnom lexiku a sú vyhradené pre oblasť cudzích rodinných mien. Rovnako nocionálny lexikálny fond nepozná morfematický sklad typu *Z+Sp+S,* ktorý je tiež vyhradený len pre cudzie rodinné mená. Cudzie rodinné mená s hľadiska synchronického nejavia teda známky cudzosti len so stránky fonematickej (výskyt nedomácich foném, odlišné radenie — soskupovanie foném), ale aj so stránky morfematickej radením morfém, ktoré je od domáceho radenia morfém trochu odlišné. Mathesiusovo[31] zistenie, že cudzie slová na rozdiel od slov domácich disponujú samostatným inventárom odvodzovacích morfém, treba doplniť týmto konštatovaním.

Fonologická štruktúra jednotlivých odvodzovacích morfém, substantívnych i adjektívnych, je jednoduchá (K = konsonant, V = vokál):

K: *-k-,*
K+K: *-sk-,*
V+K: *-ec, -ov-, -in-, -án-, -an, -ak;*
V+K+K: *-izm-, -ist-, -ičk.*[32]

Fonematický sklad základových morfém je závislý od fonematického systému jazyka, z ktorého meno pochádza, a od jeho kombinačno-štrukturálnych zákonov o soskupovaní foném.

Fonologická štruktúra jednotlivých syntaxém je tiež jednoduchá a prehľadná, ale táto otázka ako problém paradigmatického tvaroslovia sa nás v rámci tejto štúdie nemôže priamo dotýkať.

Celkove možno povedať, že pri odvodzovaní od cudzích rodinných mien inventár odvodzovacích morfém je početne malý. Z týchto odvodzovacích morfém odvodzovacia morféma *-ov-* funguje vo zvýšenej miere pri jednotlivých tvaroch. Fonematický sklad odvodzovacích morfém, ktoré tu prichádzajú do úvahy, je tiež jednoduchý a prehľadný.

---

[31] *Čeština a obecný jazykozpyt,* Praha 1947; *Cizí slova se stanoviska sychronického* 96—109.

[32] Porov. o fonematickom sklade odvodzovacích morfém Horecký, l. c.; chýba odvodzovacia morféma, vyjadrená konsonantom: bab|a — bab|k|a, ryb|a — ryb|k|a ap.

Požiadavka fonického plánu po najväčšej fonematickej diferenciácii splňuje sa na rozhraní základovej morfémy a ďalšej pristupujúcej odvodzovacej morfémy pri spojení *základová morféma,* vychodiaca na *konsonant* + *odvodzovacia morféma,* začínajúca sa na *vokál: Popescová, Codreanovci, bratianovský, Avarescov, Titov, Pollyn, Materassička.* Pri tých menách, kde pre odvodzovanie východiskom je celá písaná forma mena aj s koncovým, v nom. sg. nevysloveným konsonantom, maximálne fonematické rozlišovanie dosahuje sa práve použitím uvedeného konsonantu ako spojovacej morfémy.

Ináč vznikajú na morfemických hraniciach tieto heterosylabické spojenia vokálov:

i+o: Mussoliniová, Tildyová,
í+o: Attleeová, Attleeovci, yankeeovský,
e+o: Barreová,
é+o: Mériméeová,
ä+o: Heikkiläová,
ó+o: Métrauxová,
ö+o: Hammarböová,
ő+o: Dezsőov, Sütőová,
u+o: Portoluovci,
ú+o: Varjúovci, Lassúov,
ü+o: Hüeov,
ű+o: Szekfűová, Szekfűovci,
o+i: Ling-Sao-inej,
u+á: Peruán,
á+o: Karažáovia.

Inventár heterosylabických vokalických spojení je tu teda rozšírený o niektoré novšie kombinácie, ktoré nie sú známe v normálnom nocionálnom lexiku.

V tejto štúdii snažili sme sa vystopovať zákonitosti pri odvodzovaní od cudzích podstatných mien. Všetky svoje vývody, pokiaľ to materiál dovoľoval, usilovali sme sa zdôvodniť uvádzaním jednotlivých dokladov, takže nejde o nejaké individualistické konštrukcie, ale konštatovania majú oporu v jazykovom materiáli.

SOZNAM LITERATÚRY A SKRATIEK:

Balchin: Nigel Balchin, *Sám sebe katom,* prel. Alfonz Bednár, Bratislava 1946.

Balzac: Honoré de Balzac, *Otec Goriot.* prel. Dr. Helena Turcerová-Devečková, 2. vyd. Turčiansky Svätý Martin 1946.

Bosco: Henri Bosco, *Teotimov majer,* prel. Dr. Jozef Felix a Jozef Brandobur, Bratislava 1947.

Bucková: Pearl S. Bucková, *Dračie semeno,* prel. Viera Bukvová-Daxnerová, Turč. Sv. Martin 1946.

Christie: Agatha Christie, *Neznáma hrozí,* prel.? Bratislava 1948.

Claes: Ernest Claes, *Herman Coene,* prel. Júlia Májková, Bratislava 1944.

Cooper: J. F. Cooper, *Vyzvedač,* prel. *M. Klas,* Bratislava 1948.

Cronin: Archibald Josef Cronin, *Kľúče od kráľovstva,* prel. Viera Bukvová-Daxnerová, Bratislava 1947.

Curie: Eva Curie, *Madame Curie,* prel. Dr. Mária Klimová, Turč. Sv. Martin 1945.

Curwood: J. O. Curwood, *Dráma v snehovej púšti.* prel. I. Kopas, Bratislava 1941.

Daudet: Alphonse Daudet, *Listy z môjho mlyna,* prel. Ladislav Šimovič, Liptovský Svätý Mikuláš 1946.

Dejiny: Dr. Alojz Miškovič—Dr. Milan Pišút, *Dejiny slovenskej literatúry,* Bratislava 1941.

Deledda: Grazia Deledda, *Eliáš Portolu,* prel. Dr. Blahoslav Hečko, Trnava 1945.

Dickens: Charles Dickens, *Svrček na ohnisku,* prel. Dr. Ján Mihál, Bratislava—Turčiansky Svätý Martin 1946.

Erenburg: Iľja Erenburg, *Búrka,* prel. M. Krno, Bratislava 1948.

Gatti: Angelo Gatti, *Milka a Albert,* prel. Em. Cubínek, Trnava 1943.

Gudmundsson: Kristman Gudmundsson, *Ráno života,* prel. K. V. Rypáček, Bratislava 1943.

Gulbranssen I.: Trygve Gulbranssen. *Večne spievajú lesy,* prel. K. V. Rypáček, Bratislava 1944.

Gulbranssen II.: Trygve Gulbranssen, *So smrtnej hory fúka,* prel. K. V. Rypáček, Bratislava 1947.

Hamsun: Knut Hamsun, *Požehnanie zeme,* prel. K. V. Rypáček, Bratislava 1942.

Hirner: Dr. Alexander Hirner, *Človek a spoločnosť,* 2. vyd., Turčiansky Svätý Martin 1947.

Hrušovský: Dr. Igor Hrušovský, *Francis Bacon a rozkvet anglickej filozofie,* Trnava 1945.

Jacobsen: Jörgen Frantz-Jacobsen, *Barbora,* prel. Hana Žáry-Ponická, Bratislava 1947.

Knittel: John Knittel, *Modrý bazalt, prel.* Ervín Mikula, Košice 1946.

Kraminov: D. Kraminov, *Druhý front,* prel. E. B. Štefan, Bratislava 1948.

Lewis: Sinclair Lewis, *Vzduch zadarmo,* prel. Dr. Ján Boor a Alfonz Bednár, Bratislava 1946.

Linnankoski: Johannes Linnankoski, *Pieseň o červenom kvete,* prel. Karol Dubnický, 2. vyd., Turč. Svätý Martin 1946.

Mac Donaldová: Betty Mac Donald, *Vejce a já,* prel. L. Havlík, 2. vyd., Praha 1948.
Maritain: Jacques Maritain, *Traja reformátori,* prel. J. M., Trnava 1947.
Maurois I.: André Maurois, *Rodinný kruh,* prel. Viera Szathmáry-Vlčková, Praha—Bratislava 1935.
Maurois II.: André Maurois, *Tragédia Francúzska,* prel. Ján Sipkovský, Turčiansky Svätý Martin 1946.
Mráz: Dr. Andrej Mráz, *Dejiny slovenskej literatúry,* Bratislava 1948.
Nyirő: József Nyirő, *Uz Bence,* prel. Ľudo Zúbek, Bratislava 1942.
Palazzeschi: Aldo Palazzeschi, *Sestry Materassi,* prel. Blahoslav Hečko, Bratislava 1943.
Problémy: Dr. Igor Hrušovský, *Problémy noetiky,* Trnava 1948.
Program: Programové vyhlásenie IX. sboru poverenikov.
Psychologia: Dr. Anton Jurovský, *Psychologia,* 3. vyd., Turčiansky Svätý Martin 1943.
Ramuz: F. C. Ramuz, *Adam a Eva,* prel. J. Felix, Bratislava 1944.
Sand: George Sand, *Valentína,* prel. N. N., Bratislava 1940.
Sillanpää: Frans Eemil Sillanpää, *Stretnutie,* prel. Karol Dubnický, Bratislava 1947.
Simonov: Konstantin Simonov, *Ruská otázka,* prel. B. Miklóš, Bratislava 1947.
Stein: Gunther Stein, *Neznáma Čína,* prel. Alfonz Bednár, Bratislava 1947.
Suchanský: Peter Suchanský, *Zelené peklo,* Bratislava 1940.
Súlad: Dr. Anton Jurovský, *Súlad v rodinnom živote,* Turčiansky Svätý Martin 1946.
Undsetová: Sigrid Undsetová, *Ida Elisabeth,* 2. vyd., prel. Ján Holub, Bratislava 1946.
van Dine: S. S. van Dine, *Kráľovské vraždenie,* prel. S. Jílovská, Bratislava 1948.
Vývin: Dr. Igor Hrušovský, *Vývin vedeckého myslenia,* Trnava 1942.
Wast: Hugo Wast, *Cesta lám,* prel. T. J. Kobáň, Bratislava 1948.
Zilahy: Lajos Zilahy, *Duch hasne,* prel. Dr. Emil Boleslav Lukáč, Bratislava.
LhS: Literárnohistorický sborník.
SP: Slovenské pohľady.
Čas, Elán, Filozofický sborník, Kultúra, Kultúrny život, Ľud, Náš film, Nové prúdy, Obrana ľudu, Obroda, Ozvena sveta, Práca, Pravda, Psychologický sborník, Slovenský svet, Slovo a tvar, Týždeň, Východoslovenská Pravda, Život, Život v obrazoch.

Rodinné mená na -ec, -ek a ich skloňovanie

ANTON JÁNOŠÍK

(Pokračovanie.)

Rodinné mená na *-ec* svojím zakončením i svojím tvarom sú domáce na celom území slovenského jazyka. No nie tak priezviská na *-ek,* ktoré na rozdiel od priezvisk na *-ec* sú typicky západoslovenské a majú svoju domovinu v nerovnakom páse pozdíž hraníc západného Slovenska. Prípona *-ok* je zas typickým znakom stredoslovenských nárečí.

Tvary rodinných mien na *-ek* svojím pôvodom a povahou sú dvojakej kvality. Jedno koncové *-ek* pochodí z *-ьkъ* a hodnotí sa ako mäkké, lebo sa spája s mäkkou predchádzajúcou spoluhláskou, druhé *-ek* je z *-ъkъ,* s predchádzajúcou tvrdou spoluhláskou hodnotené ako tvrdé, a býva domáce v nárečiach nie stredoslovenských.

Ponajprv si všimneme priezviská na *-ek* s mäkkou predchádzajúcou spoluhláskou v slovných tvaroch so zakončením na *-ček.*

Prípona *-ček* prichodí v tvaroch priezvisk na *-íček,* tvorených zväčša od dvojslabičných základných priezvisk na *-ík.* Obyčajne sú to zdrobneliny druhého stupňa[25] a ich základ s príponou *-ík* býva zdrobnelinou prvého stupňa. Pravidelne zachovávajú prvotné skloňovanie s pohyblivým *-e-* prípony *-ček* na spôsob domácich apelatív typu *koníček/koníčka, nožíček/nožíčka, vozíček/vozíčka* ap.

Tento spôsob živého prvotného skloňovania zachováva sa aj pri skloňovaní priezvisk s týmto zakončením. Príklady: *Blažíček/Blažíčka,*[26] *Daníček/Daníčka, Ďuríček/Ďuríčka, Hanzlí-*

---

[25] Termín ‚2. stupňa' upotrebuje František Trávníček, *Mluvnice spisovné češtiny 269.* Je presnejší od spojenia ‚vyššia zdrobnelina', ktoré som bol použil (SR XI, 1).

[26] Doklady, pri ktorých len v zátvorke uvádzam miesto výskytu, sú mi známe osobne: *Blažíček* (Malacky), *Ďuríček* Ján, Veľ. Poloma (Výr. zpr. OŠ Dobšiná 46/47, 15), Z krstín R. *Hrebíčka,* Trnava (KN 47, č. 25, 8b), *Janíčková* Jaroslava, Záriečie (Výr. zpr. OA Trnava 47/48, 26a), *Kubíček* Jozef, Gajary (Výr. zpr. OA Bratislava 43/44, 28), *Mikuliček* Pavol, Čáčov (Výr zpr. OA Trnava 47/48, 24a) *Pavlíček* Štefan,

ček/Hanzlíčka, Hrebíček/Hrebíčka, Janíček/Janíčka, Juríček/Juríčka, Kostelníček/Kostelníčka, Krajíček/Krajíčka, Králíček/Králíčka, Kubíček/Kubíčka, Malíček/Malíčka, Mikulíček/Mikulíčka, Pavlíček/Pavlíčka, Pivovarníček/Pivovarníčka, Rybníček/Rybníčka, Staríček/Staríčka, Uríček/Uríčka, Vaníček/Vaníčka, Zahradníček/Zahradníčka ap.

Iná skupina s príponou *-ček* sú priezviská na *-áček* typu *Maňáček*. Ich základom býva tvar na *-ák* (*-áč*), obyčajne sa vyskytujúci aj vo funkcii základného priezviska, napr.: *Horňák — Horňáček, Maňák — Maňáček* ap. Aj ony, ako aj tvary rodinných mien na *-íček*, utvárajú sa obyčajne od dvojslabičných materských foriem. Tak isto pri svojej dlhej kvantite zachovávajú pôvodné skloňovanie s pohyblivým *-e-* prípony *-ček: Beláček/Beláčka,*[27] *Boháček/Boháčka, Dubáček/Dubáčka, Ducháček/Ducháčka, Hamáček/Hamáčka, Hanáček/Hanáčka, Hlaváček/Hlaváčka, Horňáček/Horňáčka, Janáček/Janáčka, Juráček/Juráčka, Jurkáček/Jurkáčka, Kadáček/Kadáčka, Klimáček/Klimáčka, Kopáček/Kopáčka, Kozáček/Kozáčka, Kropáček/Kropáčka, Kubáček/Kubáčka, Lisáček/Lisáčka, Lepáček/Lepáčka, Lukáček/Lukáčka, Macháček/Macháčka, Maláček/Maláčka, Maňáček/Maňáčka, Mazáček/Mazáčka, Pecháček/Pecháčka, Rampáček/Rampáčka, Sedláček/Sedláčka, Slováček/Slováčka, Suchá-ček/Sucháčka, Šimáček/Šimáčka* ap.

Dnes v stredoslovenských a zčasti aj v ich okrajových nárečiach zdrobnelé tvary apelatív na *-áček* vidia sa už archaické a za ne bývajú obmenené tvary na *-áčik*, napr.: *miláčik* za *miláček, púčik* za *púček, potôčik* za *potôček ap.* V shode s nimi aj rodinné mená na *-áčik* sa pokladajú za slovenskejšie a svojím zakončením ukazujú na stredoslovenské nárečia, prípadne

---

Jablonové (Výr. zpr. OA Bratislava 43/44, 27), *Rybníček* (Trenčín), *Vašíček* (Vojt. 20).

[27] Niektoré doklady: Štefánia *Beláčková,* Zárieč Kebľov (Výr. zpr. OŠ Žilina 46/47, 14), *Boháček* (Pút. LVIIb), *Hamáček* (Bobot), od Antona *Hlaváčka* (KN 49, č. 4, 6c), *Jurkáček* Pavel, Kiripolec (Výr. zpr. G. Malacky 29/30, 15a), *Klimáček* Šimon, Stará Turá (Výr. zpr. Priem. šk. Bratislava 45/46, 39), Rudolf *Lisáček,* Ružomberok (41), *Lukáček* (Pút. XXIa), Emil *Macháček,* Skalica (Výr zpr. Priem. šk. Bratislava 45/46, 38), Gustáv *Poláček,* Bratislava (Skalica) (38), Štefan *Rampáček,* Kopčany (38), Jozef *Slováček,* Bratislava (Skalica) (38).

aj ich priľahlé okrajové nárečia západoslovenské. Priezviská na *-áček* sú tiež slovenského pôvodu, lenže ich výskyt sa obmedzuje na oblasť najzápadnejšieho Slovenska, susediaceho so Slováckom. Ztade nám je známe priezvisko *Janáček.*[28] Takto si vysvetlíme u Slovákov dvojicu priezvisk: *Boháček — Boháčik,*[29] *Janáček — Janáčik, Poláček — Poláčik, Slováček — Slováčik* a iné.

Tvary priezvisk typu *Boháčik, Janáčik* majú pevnú samohlásku *-i-* za prvšiu pohyblivú hlásku *-e-* prípony *-ek.* Pri ich skloňovaní vychodí sa z nominatívneho tvaru, ktorý zostáva pevným celkom a k nemu pristupujú pádové koncovky. Na tento spôsob nastáva druhotné skloňovanie aj pre tvary priezvisk typu *Boháček, Janáček* v stredoslovenských nárečiach, ktoré však všeobecne treba hodnotiť len ako tvary analogické, utvorené na spôsob *Boháčik/Boháčika, Janáčik/Janáčika.*

Do systému skloňovania rodinných mien na *-íček* a *-áček* s vysúvaním samohlásky *-e-* koncového *-ek* zapadajú svojím hláskovým skladom aj priezviská na *-eček.* Na území západoslovenskom skloňujú sa obdobne; vypúšťajú pohyblivé *-e-* v koncovke *-ček: Boleček/Bolečka,*[30] *Dedeček/Dedečka, Ďureček/Ďurečka, Janeček/Janečka, Maleček/Malečka, Mareček/Marečka, Nemeček/Nemečka, Paleček/Palečka, Tomeček/Tomečka, Tureček/Turečka* a iné.

Sú to shodné tvary s českými apelatívami typu *chlapeček, stromeček.* Tak sa vidí, že i pri tom všetkom za slovenské priezvisko, ak už nie podľa tvaru, tak aspoň podľa mladšieho pôvodu treba pokladať tvar priezviska *Ďureček,* nakoľko v češtine nie je známy variant s kmeňom *Ďur-,* iba obmenený *Jur-,* ktorý sa nachodí obmenený v novočeskom tvare *Jiří;* kmeň *Ďur-* je len v slovenčine. Pri ňom azda pôjde dopustiť novšie tvorenie zdrobneliny aj na slovenskom území zo základného tvaru priezviska *Ďurek* s pevným koncovým *-ek: Ďurek+-ek*

---

[28] Porov. priezvisko hudobného skladateľa Leoša *Janáčka.*

[29] Doklady: *Boháčik,* Polhora pri Brezne (Hlas 47, č. 3, obál. 2a), *Janáčik* (Turč. Sv. Martin), Štefan *Poláčik,* Madunice (Výr. zpr. Priem. šk. Bratislava 45/46, 36).

[30] Doklady: Rudolf *Boleček* (Výr. zpr. OA Trnava 47/48, 16), Juraj *Ďureček,* Lietavská Lúčka (Výr. zpr. Priem. šk. Bratislava 45/46, 38), *Maleček* (Bánovce nad Bebravou), *Tomeček* (Pút. XXIb).

— *Ďureček*. Takého vzniku mohlo by byť aj priezvisko *Boleček* so základným tvarom priezviska *Bolek*.

‚Aj pri tomto type priezvisk v stredoslovenských nárečiach býva skloňovanie bez vysúvania *-e* prípony *-ek*, napríklad *Paleček|Palečeka*.[31]

V slovenčine trojslabičným tvarom na *-eček* odpovedajú dvojslabičné slovenské tvary na *-ček* so švíkom, t. j. pred koncovým *-ček* kmeň rodinného mena ostáva zakončený na spoluhlásku oproti tvarom na *-eček*, napr.: *Ďur|ček* — *Ďure|ček*, *Hol|ček* — *Hole|ček*, *Jan|ček* — *Jane|ček*, *Mal|ček* — *Male|ček*, *Mar|ček* — *Mare|ček*, *Tom|ček* — *Tome|ček*, *Tur|ček* — *Ture|ček*.

Pri tvaroch rodinných mien na *-ček* so švíkom typu *Ďurček*, *Nemček* pohyblivá samohláska *-e-* sufixu *-ček* dostáva sa do silnej pozície. Na rozdiel od typu priezvisk na *-eček* rovno pred príponou *-ček* stojí spoluhláska a tým dve spoluhlásky sa dostávajú do susedstva, vedľa seba. Narážajú na seba; prvá sa začína spoluhláskou a druhá sa ňou končí. Vzniká švík, ktorým sa predeľuje tvar priezviska na dve časti; na koncovú časť *-ček* a na kmeň, tak isto zakončený na spoluhlásku. Prípona *-ček* pri takomto postavení zostáva pevná, nemení sa, lebo pri náležitom vynechávaní pohyblivého *-e-* sufixu *-ek* švík by sa rušil a vznikla by ťažko vysloviteľná alebo aspoň nepohodlná skupina troch spoluhlások. Švík sa zachováva nenarušený a tým nastáva druhotné skloňovanie s neporušeným koncovým *-ček*.

Pevné *-e-* v sufixe *-ček* so švíkom nepriamo odobrujú aj platné Pravidlá sloven. pravopisu (str. 71) ženskými tvarmi priezvisk na *-ová*, ktoré uvádzajú ako príklady: ‚*Stanček* — *Stančeková*, *Kalmančeк* — *Kalmančeková* (nie: „Stančková, Kalmančková“, lebo pred *-k-* by vznikla ťažko vysloviteľná skupina spoluhlások)‘.

Rozumie sa, že spolu so ženskými tvarmi na *-ová* sufix *-ček* ostane zmeravený aj pri skloňovaní celého typu tých istých priezvisk so švíkom: *Stanček|Stančeka*, *Kalmančeк|Kalmančeka*, i keď Pravidlá ďalej to výslovne nevyzdvihujú. Uplatňuje

---

[31] Mám poruke iba tento doklad, a to od martinského poštára Palečku (nom. tvar Palečka).

sa tu druhotné skloňovanie živých apelatívnych tvarov tohto typu *chlapček/chlapčeka, komínček/komínčeka* ap., ktoré je tak isto bez vysúvania *-e-* koncového *-ček*. Takto tvary priezvisk na *-ček* so švíkom ako také stávajú sa východiskom pre skloňovanie. Plný nominatívny tvar ostáva ako nemenný celok bez vnútornej deklinácie *e/ø* za celého skloňovania pri priezviskách tohto typu:[32]

a) trojslabičných: *Baranček/Barančeka, Chovanček/Chovančeka, Kalmanček/Kalmančeka, Martinček/Martinčeka, Matejček/Matejčeka, Ondrejček/Ondrejčeka, Surovček/Surovčeka, Uharček/Uharčeka, Urbanček/Urbančeka;*

b) dvojslabičných: *Benček/Benčeka, Bobček/Bobčeka, Bunček/Bunčeka, Cvenček/Cvenčeka, Cvinček/Cvinčeka, Čepček/Čepčeka, Ferček/Ferčeka, Galček/Galčeka, Harček/Harčeka, Henček/Henčeka, Holček/Holčeka, Jurček/Jurčeka, Konček/Končeka, Kopček/Kopčeka, Korček/Korčeka, Malček/Malčeka, Marček/Marčeka, Monček/Mončeka, Mravček/Mravčeka, Murček/Murčeka, Nemček/Nemčeka, Palček/Palčeka, Rajček/Rajčeka, Repček/Repčeka, Stanček/Stančeka, Stromček/Stromčeka, Ševček/Ševčeka, Štefček/Štefčeka, Tomček/Tomčeka, Turček/Turčeka, Valček/Valčeka, Vanček/Vančeka, Vojček/Vojčeka, Volček/Volčeka, Vrabček/Vrabčeka* ap.

Sem sa zaraďuje aj skupina priezvisk na *-štek*, kde samohláska *-e-* je živlom zmäkčujúcim. Geneticky tiež predstavuje zdrobnelinu na *-ček*, ktoré však splynutím predchádzajúcej sykavej spoluhlásky sa mení na *-štek: Okleštek/Oklešteka, Peniaštek/Peniašteka, Valáštek/Valášteka; Koštek/Košteka, Meštek/Mešteka, Pištek/Pišteka.*

Na stredoslovenskom jazykovom území aj pri priezviskách s koncovým *-ček* vznikajú varianty stredoslovenských tvarov na *-čík: Matejčík — Matejček, Urbančík — Urbanček; Benčík —*

---

[32] Doklady: *Baranček* Ján, Mošovce (Výr. zpr. OA T. Sv. Martin 47/48, 26), *Benček* (Suč. 101), *Bobček* (Sklabiňa), *Ďurček* (Bánovce n/B.), Zo svadby... M. *Henčekovej*, Šurovce (Hlas 48, č. 6, obál. 3b), *Kopček* (Pút. LVIb), *Murček* (Suč. 237), Zo svadby K. *Palčeka*... Košeca (Hlas 48, č. 1, obál. 2b), Z krstenia u J. *Valčeka*, Sv. Jur (Hlas 48, č. 6, obál. 3b), *Vrabček* (Pút. XXXVb).

Benček, Jurčík — Jurček, Repčík — Repček, Ševčík — Ševček, Tomčík — Tomček a iné.

Koncové *-ek* so schopnosťou mäkčiť predchádzajúcu spoluhlásku majú aj priezviská, zakončené na *-šek,* typu *Lovíšek* od základu dvojslabičného priezviska *Lovich, Melíšek — Melich, Valášek — Valach* ap.

Medzi ne svojím hláskovým skladom sa zaraďujú aj priezviská, utvorené od obmenenej domácej formy krstného mena na *-áš* (*-úš*), ku ktorým rovno pristupuje hotová prípona *-ek: Jonášek — Jonáš, Ondrášek — Ondráš, Tomášek — Tomáš, Matúšek — Matúš.* S predchádzajúcou dlhou kvantitou udržuje sa pevne aj náležité živé skloňovanie s pohyblivým *-e-* koncovky *-šek* zpravidla vždy na území západoslovenskom: *Jonášek/Jonáška,*[33] *Lovíšek/Lovíška, Matúšek/Matúška, Melíšek/Melíška, Mikulášek/Mikuláška, Ondrášek/Ondráška, Pecúšek/Pecúška, Petrášek/Petráška, Poliašek/Poliaška, Sopúšek/Sopúška, Tomášek/Tomáška, Valášek/Valáška* ap.

Aj tu na tvary priezvisk s koncovým *-šek* ako domáce len na západoslovenskom území zjavne ukazujú ich obmenené stredoslovenské varianty na *-šik.* Podobne máme dvojice slovenských priezvisk s jednakou dlhou kvantitou na kmeni: *Tomášik — Tomášek, Valášik — Valášek.*

Súčasne s pohyblivým *-e-* v skloňovaní ide ruka v ruke aj pohyblivé *-e-* prípony *-ek* pri ženských priezviskách na *-ová* všetkých uvedených typov rodinných mien na *-íček, -áček, -eček, -ášek: Blažíček — Blažíčková, Horňáček — Horňáčková, Maleček — Malečková, Valášek — Valášková.*

(Nabudúce dokončenie.)

---

[33] Doklady: Ján *Jonášek,* Malé Ripňany, (Výr zpr. OA Trnava 46/47, 31), *Lovíšek* Pavol, Plavecký Sv. Mikuláš (Výr. zpr. Priem. šk. Bratislava 45/46, 39), Dušan *Mikulášek,* Holíč (42), *Ondrášková* Marta, Trenč. Bohuslavice (Výr. zpr. OA Trenčín 46/47, 61b), *Pecúšek:* (Vojt. 43), Michal *Sopúšek* (Bratislava) Čeklís (Výr. zpr. Priem. šk. Bratislava 45/46, 47), *Poliašek* (Bánovce n/B.), *Valášek* (Výr. zpr. OA Nitra, 47/48, 34).

Mená obyvateľov k novým miestnym názvom

EUGEN JÓNA

Pri nedávnom poslovenčovaní utvorilo sa niekoľko typov miestnych názvov, ktoré doteraz neboly obvyklé na celom území slovenského jazyka. Preto sa v praxi vyskytujú ťažkosti nielen pri ich skloňovaní,[1] ale aj pri odvodzovaní mien obyvateľov. Uplatní sa aj tu analogia: mená obyvateľov k novým miestnym názvom budú sa tvoriť podľa známych mien. Nám prichodí uvážiť, ktoré tvary z miestnych nárečí možno použiť i pre spisovný jazyk.

Obyvateľské mená patria k väčšej skupine osobných mien, ktoré vyjadrujú pôvod alebo príslušnosť k miestu, rodu, kmeňu, národu, stavu alebo spoločenskej triede. Majú rozličné prípony: *mešťan, dedinčan, kopaničiar, Oravec, Lipták, Turčan, Zvolenčan, Moravan/Moravec, Slovák, Poliak, Američan* (= obyvateľ Ameriky) *Amerikán* (= Slovák, ktorý bol nejaký čas v Amerike) atď. Vlastné obyvateľské mená k miestnym názvom tvoria sa najčastejšie príponou *-an* a *-ec*. Prípona *-an* je veľmi starodávna. Jej pôvodné znenie bolo *-ịan;* pred *-ị-* spoluhláska slovného základu sa menila a mení, ale dnes nie vždy.[2] Javí sa to ako striedanie spoluhlásky *d/ď, t/ť, n/ň, l/ľ, k/č, c/č, sk/šť* atď. v základných a odvodených tvaroch; napríklad:[3] *Osada: Osaďan, Lehota: Lehoťan, Sobota: Soboťan,*[4] *Brezno: Brezňan, Belá: Beľan, Vrútky: Vrútčan,*[5] *Polerieka: Poleriečan, Jamník:*

---

[1] *SR XIV*, 1948—49, 73 a n.

[2] Porov. o podobnom stave v češtine u Fr. Trávníčka, *Mluvnice spisovné češtiny* I, 1948, 286.

[3] Príklady uvádzam podľa stredoslovenského úzu, ako sa dostal do spisovného jazyka napríklad v knihe Michala Bodického, *Rozpomienky a pamäti,* Turč. Sv. Martin 1933, alebo PhDr. Jána Št. Šikuru, *Miestopisné dejiny Turca,* Bratislava 1944, a ako mi je známy z informácií Dr. R. Brtáňa, z Liptova, J. Frličku z Turca, Dr. A. Jánošíka z Bánoviec nad B., M. Marsinovej zo Žiliny, J. Irmlera z B. Štiavnice, Dr. P. Gulu z Hlohovca atď., i z vlastnej skúsenosti.

[4] U Bodického, l. c., je tvar *Soboťan* (184) i *Rimasoboťan* (115), tvorený podľa maď. názvu *Rimaszombat.*

[5] Tvar *Vrútčan* je aj v Pravidlách sloven. pravopisu z r. 1941, ale

Jamničan, Bystrica: Bystričan, Teplice: Tepličan, Konské: Konšťan, Valaská: Valašťan, Važec: Važťan, Prievidza: Prievidžan, atď.

Prípona *-ec* je v niektorých nárečiach veľmi častá.[6] V spisovnom jazyku je nevyhnutne[7] v obyvateľských menách, utvorených k miestnym menám na *-any: Čičmany: Čičmanci, Sučany: Sučanci, Turany: Turanci, Chlievany: Chlievanci, Topoľčany: Topoľčanci* atď.

Možno teda vysloviť ako I. pravidlo, že obyvateľské mená k miestnym názvom, zakončeným príponou *-any,* tvoria sa príponou *-ec* podľa typu *Čičmany: Čičmanec — Čičmanci.* Z nových miestnych názvov sem patria napríklad: *Modrany: Modranci, Zahorany: Zahoranci,* (Pusté, Veľké) *Úľany: Úľanci, Lužany* (pri Topli): *Lužanci,* (Malé, Veľké) *Trakany: Trakanci, Červeňany: Červeňanci, Vojňany: Vojňanci, Podhorany: Podhoranci, Jakubovany: Jakubovanci, Trsťany: Trsťanci* atď.

Ako vidno zo spisovného úzu i z nárečí, príponu *-an* majú obyvateľské mená k miestnym názvom, v ktorých koncovke je spoluhláska *-k-* alebo *-c-*. Toto *k* a *c* základného tvaru strieda sa so spoluhláskou *-č-* v odvodenom tvare, takže všetky takéto mená vychodia na *-čan: Kremnica: Kremničan, Štiavnica: Štiav-*

---

prídavné meno je tam *vrútocký,* podľa ktorého sa používa i tvar *Vrútočan.*

[6] Napríklad v severovýchodnom Novohrade poznám takéto tvary (bez dialektických hláskoslovných zvláštností): *Brezovo: Brezovci, Váľkovo: Váľkovci, Kokava: Kokavci, Poltár: Poltárci, Rovňany: Rovňanci, Krná: Krňanci, Ozdín: Ozdínci, (Cino)baňa: (Cino)banci, Mládzovo: Mládzovci, Kalinovo: Kalinovci, Hrabovo: Hrabovci;* v niektorých prípadoch sa prípony *-an* a *-ec* kumulujú: *Zelené* (Zeleno): *Zeleňanci, Lehota (Lahota): Lehoťanci.* Len k menám, ktorým základ sa končí na *-k-* alebo *-c-*, je prípona *č+an: Lučenec: Lučenčan, Málinec: Málinčan, Bystrička: (Bestrička): Bystričan, Breznička (Breznic): Brezničan, Turíčky: Turíčan.* Ostatné prípady sú: *Uhorské: Uhoršťan, Hradište: Hradišťan.* — Podobné pomery sú v Liptove, v Turci, v okolí Žiliny, Bánoviec nad Bebravou a i.

[7] Miestne názvy na *-any* boly pôvodne samy obyvateľské mená. Ich tvar je starý akuzatív, prenesený do nominatívu (porov. iný taký prípad: *traja králi: Tri králi).* Keby sa k takýmto miestnym názvom na *-any* tvorily obyvateľské mená príponou *-an,* mali by sme nežiaducе hromadenie prípon. Preto v takomto prípade vyberáme si inú z možných prípon, tu teda príponu *-ec.*

ničan, Vrbice: Vrbičan, Košice: Košičan, Klenovec: Klenovčan, Bystrička: Bystričan,[8] *Tepličkа: Tepličan, Turíčky: Turíčan,*[9] *Poniky: Poničan.*

Ako II. pravidlo možno teda vysloviť: Obyvateľské mená k miestnym názvom na *-ca, -ec, -ce, -ovce, -ice, -ka, -ík, -íky* atď., t. j. k názvom so spoluhláskou *-c-* alebo *-k-* v koncovke, tvoria sa príponou *-an,* pred ktorou je spoluhláska *-č-*. Sem patria napríklad: *Voznica: Vozničan,* (Uzovská) *Panica: Paničan, Topoľnica: Topoľničan; Jablonec: Jablončan, Chrámec: Chrámčan, Čelovec: Čelovčan, Brestovec: Brestovčan; Sokolce: Sokolčan, Nemce: Nemčan, Stotince: Stotinčan; Dulovce: Dulovčan, Otrokovce: Otrokovčan, Beňadikovce: Beňadikovčan; Zelenice: Zeleničan, Šurice: Šuričan, Svinice: Sviničan, Janice: Janičan, Detvice: Detvičan; Borinka: Borinčan, Dedinka: Dedinčan, Vojka: Vojčan; Trávnik: Trávničan, Slivník: Slivníčan, Sirník: Sirníčan, Lipovník: Lipovníčan, Pribeník: Pribeníčan; Strelníky: Strelníčan, Sokolníky: Sokolníčan* atď.

Osobitnú skupinu tvoria obyvateľské mená k názvom, v ktorých pred *-k-* je sykavka: *Valaská: Valašťan, Uhorské: Uhoršťan, Pruské: Prušťan, Konské: Konšťan* ap. Predovšetkým tu ide o prídavné mená vo funkcii podstatných mien. Tento zjav vysvetľuje sa tak, že za prídavným menom *Valaská* ap. zamlčalo sa slovo *dedina, osada, ves* atď., alebo (*Uhorské*) *miesto, selo* ap. a adjektívum sa substantivizovalo. Ako k miestnym názvom typu *Vysoká* s obyvateľským menom *Vysočan,* aj k názvom *Uhorské, Valaská* tvoria sa obyvateľské mená príponou *-an,* lenže pred ňou sa zjednodušuje skupina *-šč-* na *-šť-: Uhoršťan, Valašťan,*[10] ako je i v prípadoch *tresk: trešťať, vresk: vrešťať* proti *krok: kročiť: kráčať* ap. Sem patria nové názvy

---

[8] K deminutívnym tvarom na *-ka* tvorí sa obyvateľské meno ako k základným tvarom na *-ca: Bystričan* je k názvu *Bystrica* i *Bystrička.*

[9] V novohradskom nárečí je *-i-* krátke, *Turičke.* Tvar *Turičan* je tam známy aj ako priezvisko.

[10] Táto zmena sa obyčajne vykladá názorne: sk > šč (štš) > šť, t. j. v skupine *-štš-* vypadne na jej zjednodušenie druhé *-š-*. Ale taký výklad nie je celkom presný, pretože *č* je v slovenčine jednoduchá, nie složená spoluhláska.

Jesenské, Partizánske,[11] *Záborské.* Mená ich obyvateľov sú teda *Jesenšťan, Partizánšťan,*[12] *Záboršťan.*

Z mien, ktoré majú pred príponou *-an* spouhlásku *-č-* proti *-k-* a *-c-* základných slov, vyabstrahovala sa, vydelila sa rozšírená prípona *-čan,* ktorá zatlačuje a nahrádza jednoduchú príponu *-an* alebo *-ec.* Tak napríklad obyvateľ Žiliny v miestnom úze u starších obyvateľov je *Žilinec,* u mladších a nových obyvateľov *Žilinčan,* ako je už aj v slovníku Pravidiel slovenského pravopisu z r. 1941.[13] Hoci v koncovke niektorých miestnych názvov niet spoluhlásky *c* alebo *k,* obyvateľské mená k nim sú v spisovnom jazyku udomácnené už s rozšírenou príponou *-čan,* ako *Bratislava: Bratislavčan, (Turčiansky Sv.) Martin: Martinčan, Trnava: Trnavčan, Zvolen: Zvolenčan* atď. V slovníku Pravidiel tvary na *-čan* uvádzajú sa i k cudzím názvom,[14] napríklad *Belehrad: Belehradčan, Berlín: Berlínčan, Káhira: Káhirčan, Londýn: Londýnčan.* Z toho vidno, že rozšírená prípona *-čan* je neobyčajne produktívna, že v budúcnosti tak sa bude tvoriť najviac obyvateľských mien.

Medzi novými miestnymi názvami je veľká skupina typu *Štúrovo.*[15] V Turci, v Liptove, v Novohrade a i. k názvom na *-ovo* obyvateľské mená sa obyčajne tvoria na *-ec,* napr. *Šútovo: Šútovec* (známe i ako priezvisko), *Dovalovo: Dovalovec, Kalinovo: Kalinovec* atď. Pravda, známe je aj iné tvorenie, napr.

---

[11] Obec Baťovany bola nedávno premenovaná a povýšená na mesto. Nové meno je *Partizánske.* Jeho základom je slovo *partizán,* ktoré sa stalo slávnym v druhej svetovej vojne vo význame ‚člen nepravidelného vojska'. Prv toto slovo bolo známe z taliančiny, prípadne z francúzštiny vo význame ‚prívrženec, príslušník strany'. Prídavné meno k *partizán* je *partizánsky* ako *kapitán: kapitánsky.* Pri názve *Partizánske* si domyslíme podstatné meno *mesto, sídlo* (selo) ap., ktoré je zamlčané.

[12] Prídavné meno k názvu *Jesenské* je *jesenštiansky* podľa mena *Jesenšťan* a k názvu *Partizánske* je *partizánšťanský,* teda na *-anský* nie *-iansky,* pretože predchádza dlhá slabika.

[13] Podľa informácií prof. M. Marsinovej miestny úzus oba tvary významove diferencuje: *Žilinec* má význam ‚starý, pôvodný obyvateľ Žiliny', *Žilinčan* ‚nový obyvateľ Žiliny, prisťahovalec'.

[14] K cudziemu miestnemu názvu *Dražďany* uvádzajú Pravidlá meno obyvateľa „Dražďan" miesto správneho *Dražďanec.* Táto chyba prešla i do Slovníka spisovného jazyka slovenského.

[15] Porov. *SR* XIV, 73 a n.

v Turci je *Rakovo: Rakovänia.*[16] J. Šikura[17] použil tvar *Šútovčania* k turčianskemu názvu *Šútovo.* Ale najrozšírenejší stredoslovenský tvar obyvateľských mien k názvom na *-ovo* je na *-ec.* Patril by teda i k novým miestnym názvom, utvoreným z osobných mien, ako *Štúrovo, Bernolákovo, Šafárikovo* ap. Lenže niektoré tvary na *-ec* sú inak významove zaťažené: tvar *Štúrovec* má význam ‚člen rodiny s prieviskom Štúr', tvar *štúrovec* ‚prívrženec Ľ. Štúra', podobne *Bernolákovec, bernolákovec* atď. Preto treba uvažovať o vhodnosti prípony *-an,* prípadne *-čan.* Keďže čistá prípona *-an* je vlastne na ústupe, možno tu odporúčať ako výraznejšiu a produktívnejšiu príponu *-čan.* Možno teda ustáliť ako III. pravidlo: k novým miestnym názvom na *-ovo,* utvoreným z osobných mien, mená obyvateľské v spisovnom jazyku sa tvoria príponou *-čan: Štúrovo: Štúrovčan, Bernolákovo: Bernolákovčan, Hurbanovo: Hurbanovčan, Kolárovo: Kolárovčan, Matúškovo: Matúškovčan, Šafárikovo: Šafárikovčan, Tomášikovo: Tomášikovčan* atď.

K veľkej skupine názvov, utvorených z osobných mien na *-ovo,* patria pôvodom a tvarom i menšie skupinky názvov na *-ov* a *-ová.* Obyvateľské mená k nim sa tvoria tiež príponou *-čan.* Sem patria: *Gorazdov: Gorazdovčan, Kukučínov: Kukučínovčan, Štefanov: Štefanovčan* atď.; *Jánošíková: Jánošíkovčan, Pavlová: Pavlovčan, Jurová: Jurovčan* atď. — Ako pri menách z názvov na *-ovo,* i tu možno uvažovať o jednoduchej prípone *-an,* ktorá by bola výhodnejšia pri dlhších názvoch, ako napríklad *Štefanovičová: Štefanovičovan,* alebo keby sme chceli rozlíšiť menom obyvateľov dvoch obcí s názvami toho istého základu, ako: *Jánošíková: Jánošíkovan* proti *Jánošíkovo: Jánošíkovčan* a *Štefánikovo: Štefánikovan* proti *Štefánikovce: Štefánikovčan.* Ale takéto rozlišovanie v príponách nie je nevyhnutné, lebo v pochybných prípadoch vždy možno použiť opisný spôsob „obyvateľ Jánošíkova", „obyvateľ Jánošíkovej", „obyvateľ obce Jánošíkovo" ap.

Pri tvorení obyvateľských mien k názvom tu nespomínaným vždy bude isté kolísanie podľa jazykových zvyklostí jednotlivých krajov. Podľa tvarov *Vysoká: Vysočan* očakávali by

[16] Podľa informácií J. Frličku.
[17] L. c. 48.

sme k názvu *Dlhá* obyvateľské meno „Dlžan", ale je *Dlhovan,*[18] podobne k názvu *Suchá* „Sušan", ale je *Suchovan,*[19] *Častá: Častovan*[20] atď.

Celkove možno povedať, že prípona *-ec,* častá v nárečiach, v spisovnom jazyku je pravidelne pri obyvateľských menách k názvom na *-any,* inde produktívna je prípona *-an* v rozšírenej podobe *-čan.*

Interpunkcia v slovenčine

JOZEF ORLOVSKÝ

Interpunkčným grafickým značkám v doterajšej slovenskej gramatickej literatúre nevenovala sa náležitá pozornosť. Písali o nej Czambel,[1] Damborský,[2] Letz,[3] Škultéty,[4] Mihál,[5] Petřík,[6] Tóbik,[7] Macht,[8] Klaus,[9] Devečka,[10] Faměra,[11] Jahelka—

---

[18] *Pravidlá slovenského pravopisu* z r. 1940, str. 70 a str. 167.

[19] *Pravidlá,* str. 70 a 393. V Malohonte sú popri sebe obce Veľká Suchá a Sušany; obyvateľské mená k nim sú *Suchá: Suchanci, Sušany: Sušanci.*

[20] *Pravidlá,* str. 70 a 156.

[1] Dr. S. Czambel, *Rukoväť spisovnej reči slovenskej,* III. vyd., Turč. Sv. Martin 1919, 235—239.

[2] Ján Damborský, *Slovenská mluvnica pre stredné školy a učiteľské ústavy* II, Skladba, Nitra 1930, 84—93.

[3] Belo Letz, *Interpunkčné ťažkosti,* SR II, 112—115.

[4] Jozef Škultéty, *Pozor na dôležitú čiarku,* SR IV, 11—12.

[5] Dr. Ján Mihál, *Slovenská gramatika pre I. a II. tr. slovenských stredných škôl,* I. diel, Bratislava 1947, 264—272.

Ján Mihál, *Interpunkcia i spojky* ako, alebo, SR IV, 150—156.

[6] Stanislav Petřík, *Píšeme zbytočne veľa čiarok,* SR IV, 123—125.

[7] Štefan Tóbik, *Obchodná terminologia,* SR VIII, 79.

[8] Anton Macht, *Mluvnica slovenská,* Třebechovice pod Orebom, 195—200.

9 Alois Klaus, *Slovenská mluvnica pre školy obchodné,* Praha 1930, 24—28.

[10] Kaňka—Devečka, *Slovenská mluvnica... pre obchodné školy,* Praha 1933, 20—29.

[11] Vojtech Faměra, *Slovenská mluvnica a cvičebnica pre I. a II. triedu slovenských stredných škôl,* II. opr. vyd., Praha—Prešov 1932, 179—183.

Zgúth,[12] Fundárek[13] a Pravidlá slovenského pravopisu.[14] O interpunkcii v češtine hodne obšírne písal Haller.[15] Ale tieto práce nevyčerpávajú otázku interpunkcie v slovenčine a v dnešnej našej spisbe vidíme, že je veľmi rozkolísaná, preto pokúsil som sa vyčerpávajúco ju spracovať v duchu smerníc Pravidiel slovenského pravopisu z roku 1940.

Bodka.

I. *Bodku* píšeme: 1. na konci každej jednoduchej oznamovacej vety alebo súvetia, čo v reči naznačujeme klesnutím hlasu a pauzou, prestávkou, napr.: Ticho a nemo prešiel voz pustým dvorom. Nič sa už nehýbalo. Len tmavé oko má po materi. Zatvára si oči. Voľakde zahrkotal železný riad, inde zazvonila žŕdka. Medzi jelšami pohronskými chodí snom a obláčikom tonie nad čertovou svadbou. Musíme to brať radom, ako to bolo. Peter urobil náhly pohyb, ako by sa mienil obzrieť, ale potom iba vyvrátil doboka hlavu, lebo sa mu bolo treba pod strechou uhnúť;

2. na konci každej jednočlennej vety oznamovacej, keď je ukončená, napr.: Gramatika slovenského jazyka. (Názov knihy.) Slovenská reč. (Názov časopisu.) Slovenský lekár. (Názov časopisu.) Dentista. (Názov časopisu.) Karol Ružiak, Bratislava, Štefánikova 21/A. (Adresa.) Tanečná škola Bartakyho, Bratislava, Škultétyho ul. č. 53, III. poschodie. (Adresa.) Potvrdenka. (Nadpis.) Napomienka. (Nadpis.) Účet. (Nadpis.) Vyúčtovanie ku dňu 30. VI. 1947. (Nadpis.)

Za nadpismi, titulkami (prípadne podtitulkami) kníh, novinárskych článkov, za nápismi firemných alebo uličných tabúľ ap. bodka sa obyčajne nedáva, hoci tu v skutočnosti ide o ukončené vety. Tieto nadpisy, titulky, tiráže bývajú v tlači typograficky odchylne upravené;

3. na konci skratiek, ktoré užívame pre úsporu miesta

---

[12] Jaroslav Jahelka — Peter P. Zgúth, *Mluvnica a cvičebnica jazyka slovenského pre školy meštianske,* Praha 1936, 150—158.

[13] F[undárek], SR VIII, 94—95.

[14] Pravidlá slovenského pravopisu, 71—81, Praha 1931.

[15] Jiří Haller, *Rozdělovací znaménka.* První hovory o českém jazyce, III. vyd., Praha 1946, 19—47.

a času, napr.: *m. sl.* (mimo služby), *p.* (pán), *t. č.* (toho času), *l. r.* (lanského roku), *b. r.* (budúceho roku), *t. m.* (tohto mesiaca), *t. r.* (tohto roku), *doč. riad.* (dočasný riaditeľ), *tzv.* (takzvaný), *č. dv.* (číslo dverí), *etc.* (et cetera), *ap.* alebo *a pod.* (a podobne), *obr.* (obraz), *atď.* (a tak ďalej), *pošt. prieč.* (poštový priečinok), *porov.* (porovnaj), *broš.* (brošované), *viaz.* (viazané), *str.* (strana), *sv.* (svätý), *Sb. z. a n.* (Sbierka zákonov a nariadení do r. 1939, od r. 1945 iba Sb.), *sväz.* (sväzok), *ul.* (ulica), *nám.* (námestie), *Ing.* (inžinier), *JUDr.* (iuris utriusque doctor), *JUC.* (iuris utriusque candidatus), *MUDr.* (medicinae universae doctor), *MUC.* (medicinae universae candidatus), *PhDr.* (philosophiae doctor), *RCDr.* (rerum comercialium doctor), *ThDr.* (theologiae doctor), *RNDr.* (rerum naturalium doctor), *Dr. h. c.* (doctor honoris causa), *MgPh.* (magister pharmaciae), *J. S.* (Jeho Spektabilita), *J. M.* (Jeho Magnificencia).

Skratky nikdy nepriberajú skloňovaciu koncovku, napr.: Celkom možno súhlasiť s náhľadom Dr. J. Mihála (chybné je: s náhľadom „Dra" J. Mihála).

V domácich skratkách, kde sa vypisuje koncovka, alebo v skratkách všeobecne a medzinárodne ustálených, nedávame na konci bodku, napr. *pi* (pani), *fa* (firma), *Mc* (Mac = syn), *cca* (circa = asi, približne), *Mme* (madame); výnimku tvorí Dr.). Podobne nedávame bodku za skratkou *n, p* nad, pod, keď za *n, p* nasleduje lomená čiara *n/p,* napr. Senica n/Myjavou (Senica nad Myjavou), Šaľa n/Váhom, Brezová *p*/Bradlom, Kláštor *p*/Znievom. Bodku nedávame za značkami, ktoré sú vo veľkej miere medzinárodne uznávané, ako napr. rozličné miery, váhy, chemické, matematické, fyzikálne, menové značky: *km* (kilometer), *m* (meter), *dm* (decimeter), *cm* (centimeter), *mgr* (miligram), *mm* (milimeter), *ha* (hektár), *a* (ár), *hl* (hektoliter), *l* (liter), *dl* (deciliter), *q* (100 kg), *kg* (kilogram), *dkg* (dekagram); *Br* (bróm), *Cl* (chlór), *Cu* (meď), *Au* (zlato); *sin* (sinus), *tang* (tangens), *r* (rádius), *k* (kružnica), *log* (logaritmus); *lu* (lues), *dg* (diagnóza), *go* (gonorrhoe), *tbc* (tuberkulóza), *rtg* (röntgen), *h* (hodina), *V* (volt), *kWh* (kilowatthodina), *kWA* (kilowattampér), *kWsec* (kilowattsecunda), *Kčs* (korún československých), *K* (koruna).

Ďalej nepíšeme bodky na konci rozličných značiek, ako sú napr. *MS* (Matica slovenská), *SMS* (Sborník Matice slovenskej), *NN* (Národnie noviny), *KN* (Katolícke noviny), *SR* (Slovenská reč), *SSV* (Spolok sv. Vojtecha), *ČSŽ* (československé železnice), *ND* (Národné divadlo), *INRI* (Iesus Nasarenus Rex Iudaeorum), *TASS* (Telegrafnoje agentstvo sovietskogo sojuza), TANJUG (Telegrafná agentúra národnej Juhoslávie), *PŠVU* (Povereníctvo školstva, vied a umení), *BR* (Bezpečnostná rada), *SU* (Slovenská univerzita) a pod. Chybné je písať „M. S.", „P. Š. V. U.", „S. U.", „B. R.", „M. U. Dr." už aj z úsporných dôvodov.

4. Za radovými číslovkami vždy píšeme bodku, aby sme ich rozlíšili od základných čísloviek, napr.: *3.* (tretí), *80.* (osemdesiaty), *101.* (sto prvý), *117.* (sto sedemnásty), *200.* (dvojstý), *VIII.* tr. (ôsma tr.), *III.* ročník (tretí...,), *VII.* odbor (siedmy...), *15. IX.* 1943 (pätnásteho deviaty [t. j. septembra] tisíc deväťsto štyridsiatehotretieho). Keď sú roky vyjadrené číselne a nestoja na konci vety, nikdy nedávame za nimi bodku: Roku *1914* vypukla prvá svetová vojna.

5. Pri cenách bodku kladieme hore, a nie dolu, čím oddeľujeme celé čísla (koruny) od desatinných (halierov), napr.: Zelený egreš stojí 100 kg *976·40* Kčs, marhule I. veľkosti na začiatku oberania stoja Kčs *1456·80* Kčs (nie „1456.80"), obchodník si môže ešte k celkovej sume pripočítať —·*80* Kčs (t. j. 80 halierov).*

6. V matematike vôbec celé čísla delíme od desatinných čísel bodkou (hore): *7894·376, 25·35, 826·95.*

7. V účtovníctve oddeľujeme tisícky od stoviek tiež bodkou (ale dolu), napr.: Deficit je *200.000* Kčs, nehnuteľnosť a inventár je *367.285* Kčs, II. cenu *10.000* Kčs prisúdili slovenskému sochárovi. (Ale milióny od tisícov oddeľujeme už čiarkou: *8,983.775.*)

8. Bodku píšeme dolu, keď oddeľujeme hodiny od minút a pri mierach a váhach celé čísla od desatinných: *5.00* budíček (alebo aj *05.00*), *7.00* zprávy ZAS a prehľad tlače, *13.45* zá-

---

* Ak v niektorom odbore pri výrazoch, vyjadrených číslicami, ustália sa nové normy, staršie pravopisné zvyklosti musia ustúpiť. Red.

bavný klavír, *14.45* vysielanie Živeny, *17.30* pestrý ľudový program; v piatok *13.25* hod. vypukol v prístave oheň; hodil oštepom *70.57* m, vynikajúci vzpierač zodvihol obojručne *139.5* kg.

9. V matematike na označenie periodického čísla píšeme bodku (hore, nad periodické číslo): $376{\cdot}\dot{6}\dot{6}$, $797{\cdot}\dot{3}7\dot{7}$, $1845{\cdot}63\dot{2}3\dot{3}$, tiež často pri násobení miesto značky krát (×) býva bodka: 149 . 12, 876 . 321, (21—2+7) . (3+8—2); miesto tohto spôsobu odporúčame radšej užívať ×.

10. Pri vymenovaní alebo pri označovaní odsekov používame buď čísla, buď písmená (a, b, c, d...), za ktorými buď dávame bodku, buď polozátvorku, nikdy nie aj bodku, aj polozátvorku, napr.: V okrese sa buduje takto: *1.* (po prvé) V obciach Kúty, Lozorno sa stavajú cesty. *2.* (po druhé) V obci Závod stavajú školu. *3.* (po tretie) V Kuchyni postavili obecný dom. *4.* (po štvrté) V Gajaroch stavajú hasičské skladište. *5.* (po piate) V Rarboku postavili továreň — nemôže byť „1.)", ale iba *1.*, *2.*, *3.*, alebo menej často *1)*, *2)*, *3)*; podobne je to aj s označovaním písmen, napr.: Príslovky označujú: *a.* [alebo *a)*] miesto, *b.* [alebo *b)*] čas, *c.* [alebo *c)*] spôsob, *d.* [alebo *d)*] príčinu, nikdy však nie „a.)", „b.)", „c.)", „d.)". Podobne je to i so zdvojenými písmenami: *aa.* [alebo *aa)*], *bb.* [alebo *bb)*], *cc.* [alebo *cc)*], *dd.* [alebo *dd)*] atď. Taktiež *A.* [alebo *A)*]. Za zdvojenými značkami nikdy nepíšeme bodku ani čiarku a nedávame za nimi ani polozátvorku ako pri zdvojených písmenách ani spojovník s koncovkou -e, -och: §§.

11. Bodku píšeme za číslom, keď ním označujeme napr. strany, odseky, záhlavia, riadky článkov, paragrafy, slohy, verše atď., a to vtedy, keď pred číslom nestojí meno, na ktoré sa vzťahuje, napr.: Vyhľadajte si na *25.* strane *3.* odsek *III.* záhlavia *6.* riadok odspodu v *6.* § (paragrafe), v *9.* §. Opakujte *13.* verš *2.* slohy!

Bodku nepíšeme, keď meno stojí pred číslom: Prečítajte na strane *97* odsek 1, záhlavie *VII*, riadok *2;* v § (paragrafe) *14;* Predneste zo slohy *2*, verš *13!*

12. To isté platí pri označovaní dielov kníh a ich sväzkov, časopiseckých ročníkov atď., napr.: v *I.* sväzku, v *3.* diele, v *VIII.* ročníku, alebo napr. Slovenská reč *IX, 1941—42, 78* a n. Za číslicami jednotlivých rozhodnutí, nariadení, dekrétov nepí-

šeme nikdy bodku: Upozorňujem Vás na ustanovenia § 12 zákona zo dňa 25. mája 1919, č. *275* Sb. z. a n., preštudujte si najmä čísla výnosov a nariadení č. *3727-III/2-1945*, č. *359/1940* Sb. z., č. *43.697/1936/XIV*, č. *3720/40-II/3*, č. *572/1945-II*, č. *1.099/1945-B/I*. Uhorské zákony sú označené nie arabskými, ale rímskymi číslicami, za ktorými tiež nedávame bodku (prípadne dvojbodku), ale lomenú čiaru, napr.: zák. čl. *XXXI/1894*, zák. čl. *XIX/1889*.

Keď označujeme zlomkom napr. číslo ulice, blokov a poschodia, dáta atď., vtedy nedávame nikdy bodku, napr. Štúrova ul. *9/III*, Škultétyho *13/IV* (t. j. ul., číslo 13, IV. poschodie), ul. Hollého *17/B* (t. j. ulica, číslo 17, blok druhý); *13/3 1888;* tento spôsob označovania dáta sa dnes používa iba pri vojenskej správe, ale: narodil sa *20. IX.* 1908 [t. j. narodil sa 20. deviaty (septembra) 1908].

Bodku nepíšeme ani v nadpisoch rubrík a im podradených záhlaviach úradných blanket (rozličných tlačív, vysvedčení), pretože funkciu bodky zastupuje označená rubrika. Za inzertnými číslami tiež nekladieme bodku, napr.: Prijmem pekárskeho učňa. Dušan Ratkoš, Báhoň, okr. Modra. *2246* Hľadám kuchárky na varenie kávy. Juraj Ordziak, Jelšava. *76321*

Taktiež nekladieme bodky za číslami, ktoré užívame na označenie citácie diel, napr.: Okolo vydania Žilinskej knihy vznikla poučná a prudká polemika.[76] (Odkaz na literatúru príde najčastejšie pod čiaru a je obyčajne typograficky odlišný od textu; alebo citácie dávame celkom na konci diela, článku v poznámkach: [76] Literatúru porov. tu v pozn. č. 63.) Češtinu na Slovensko priniesli predovšetkým českí ľudia, najmä českí profesionálni pisári.[78] [[78] Ľudovít Novák, Čeština na Slovensku a vznik spisovnej slovenčiny, str. 22 (separát)].

13.a) Keď text vety v zátvorkách len dopĺňa, bližšie určuje text pred zátvorkou, vtedy kladieme bodku až za zátvorku, napr.: Tretia dvojica prác týka sa listov a listín z konca stredoveku (do r. 1491). Temer polovicu knihy zaberajú dejiny piatej periódy (str. 109—208).

b) Keď text v zátvorkách je samostatný vetný celok, vtedy dávame bodku pred zátvorku. Vetu v zátvorkách začíname veľkým písmenom a bodku kladieme na konci vetného celku pred

zátvorkou: Baby súhlasne hovorily, že jej prechladla krv. (Okrem toho mohlo byť aj niečo iného, že „stupila", že ju uriekli atď., ale prechladnutie krvi bola hlavná choroba.)

14. Bodku dávame za meno, skratku mena (i pseudonymu) alebo za autorovu značku, keď sa uvádza na konci článku, napr.: Za vykonanú prácu sme mu ozaj povďační. *Karol Fakľa.* A to si žiadame v záujme slovenskej divadelnej kultúry. *-tko.* Filmu však chýba poctivá myšlienka. *J. S.* Na tejto zástavke pristupuje do autobusu pomerne veľa ľudí. *j. s.* Naša verejná správa je v tomto smere ťažkopádna. *f.*

Niekedy sa skratka mena píše malými písmenami, a to spolu: *ej.* (Eugen Jóna), *sm.* (Samo Mazúr). V skratke mena, napísanej malými písmenami, nedávame bodku za prvú literu, keď je medzi nimi spojovník: *j-š.* (Jozef Škultéty). V takýchto prípadoch vždy musí byť na konci bodka.

Keď je však zo stredu mena vytrhnutá jedna alebo dve, poprípade aj viac slabík alebo len písmen, vtedy táto časť mena prestáva byť skratkou a stáva sa už značkou a v takýchto prípadoch nedáva sa na konci značky bodka, ale upravuje sa niekoľkorakým spôsobom, a to buď medzi dve pomlčky, napr. —*tri*— (Petrikovich), —*abi*— (Fabián), buď medzi dve pomlčky a zátvorky: (—*áč*—) = Kováčik, buď len medzi dve zátvorky bez pomlčky (*áč*) = Kováčik, (*rp*) = Trpák.

Grafické prejavy prehovorové majú dvojakú závažnú formáciu, ktorú treba rozlíšiť, a to rukopisnú a tlačenú. Rukopisná formácia má svoje charakterové znaky, ktoré sa prejavujú aj v interpunkcii. Tak napr. v rukopisnej formácii nikdy sa nedáva bodka za podpisom. Naproti tomu v tlačenej formácii sa vždy dáva bodka za vytlačeným podpisom. Bodka sa dáva aj vtedy, keď za menom niet skratky *v. r.* (vlastnoručne).

15. V knihovníctve pri desatinnom triedení používa sa bodka (dolu) medzi trojčlennými skupinami, napr.: 621.396 (rozhlasová technika), 621.3 (elektrotechnika).

II. 1. Viac bodiek dávame vtedy, keď je veta nedokončená, napr. Možno... Starík zamáva barlou... Prúd sa valí do diaľky, do prázdna nekonečnosti... Roky môjho života plynuly... Žiť... čo ako psotne, zversky, tupo, len žiť... Už dnes-zajtra bude mať deväťnásť...

2. Na úradných tlačených listinách, blanketách, formulároch bývajú vybodkované tie miesta, ktoré na základe predchádzajúcich otázok sa majú vyplniť.

3. V slovách vulgárnych, ktoré by mohly vzbudiť verejné pohoršenie, vypíšeme len prvú hlásku (podľa nej sa už pozná, o ktoré slovo ide), a ostatné hlásky vybodkujeme, napr. *r*.., *h*....

4. V poslednom čase viac bodiek sa používa aj miesto skratky *atď.*, napr.: Sufix *-ajší* je v prípadoch: vonkajší, zajtrajší, vnútrajší, vlaňajší... (t. j. *atď.*); sufix *-utý:* mrzutý, tekutý...

Čiarka.

1. Čiarkou oddeľujeme vo vete rozšírené vetné členy, ak nie sú spojené slučovacími spojkami *a, i, alebo:*

a) rozšírený prísudok: *Spieva si, nóti, usmieva* sa celý deň. On rád *teše, stružliká, hobľuje a opiľuje* v cieni dosky. Celý čas sa iba *bil, ruval, hromžil...;*

b) rozšírený podmet: Vyzývavo škriekaly *sojky, straky, vlhy, holuby, sýkorky* a *bažanty. Arménci, Kilíkovia, Arabi* sa zavčasu vysťahovali. *Kradnúť, znásilňovať, zbíjať, vraždiť* je ozaj hnusné;

c) rozšírený predmet: Mala *kravy, kone, murovaný dom,* i *šatku* takú, akú chcela, *muža, syna, slúžku, Gregora, koscov* a *okopávačky,* teda *všetko,* čo dobrá gazdiná môže mať. Zo susedovho dvora pod rokom videl odchádzať na cintorín *Jana, Paľa, Marku* a *Julku;*

d) rozšírený prívlastok: Bol *dobrým, trpezlivým, vzorným* otcom rodiny. Na *suchých, machnatých* haluziach tokaly tetrovy. Stred izby stál *krásny, vysoký* stromček. *Dlhé, voľné, lokničkové* účesy sú dnes už privilégiom mladých dievčat. Pri zvukoch *lýr, syríng, hárf, píšťal, lutien* a *flaut* klaňaly sa zástupy;

e) rozšírený doplnok: Vojaci boli *hladní, smädní a vysilení.* Je stále *zamĺkly, smutný, hnevlivý a bez chuti* k životu;

f) rozšírené príslovkové určenie: *S lúk, grúňov, z lesov* valilo sa potajme vojsko. Prúd sa valí *do diaľky, do prázdna,*

nekonečnosti. Tupo, nemo, neprítomne hľadela do ozrutnej vatry.

Pri datovaní listov, ak je príslovkové určenie miesta v nom. (1. páde), oddeľujeme ho čiarkou od príslovkového určenia času: Bratislava, *18. VII. 1940,* Ľubochňa, *13.* decembra 1942. Ak je príslovkové určenie miesta v lok. (6. páde) — v páde predložkovom, neoddeľuje sa čiarkou od príslovkového určenia času: V Ružomberku dňa 18. mája 1944, v Lipt. Sv. Mikuláši *na Všechsvätých* 1946, v Turč. Sv. Martine *v mesiaci júli* 1943, v Trnave *v decembri* 1945.

Čiarku pri rovnorodých rozšírených vetných členoch môžeme nahradiť slučovacími spojkami *a, i, aj, alebo:* Spieva si *i* nôti *a* usmieva sa celý čas. Vyzývavo škriekaly sojky *a* straky *aj* vlhy *a* holuby, Nebolo by dnes tvojich dier *a* výmoľov *a* oblúkov *a* strání *a* sediel *a* chrbtov! Dlhé *a* voľné alebo lokničkové účesy sú dnes už privilégiom mladých dievčat.

Ak podstatné meno so svojím prívlastkom tvorí jeden pojem, ktorý má pri sebe ďalší prívlastok, neoddeľujeme ho čiarkou, ani ho nemožno spojiť slučovacími spojkami *a, i, aj* so základným rozvitým výrazom, ku ktorému patrí, bez toho, žeby sa tým smysel vety neporušil, napr.: Zahraniční *sovietski korešpondenti* komentujú udalosti pokojne. Výrazy *sovietski korešpondenti* tvoria jeden pojem, ktorý je rozvitý ďalším prívlastkom *zahraniční,* na ktorom niet osobitného dôrazu, ani niet za ním vo výslovnosti pauzy — prestávky (vyjadrenej v písme čiarkou). Ide tu teda len o sovietskych korešpondentov za hranicami. Ak by sme prívlastok zahraniční oddelili čiarkou alebo spojili slučovacou spojkou *a, i, aj* s nasledujúcim rozvitým výrazom *sovietski korešpondenti,* vtedy by veta nadobudla nového smyslu. Veta: *Zahraniční, sovietski korešpondenti* (= Zahraniční a sovietski korešpondeti) *komentujú udalosti pokojne* znamená, že udalosti pokojne komentujú nielen sovietski korešpondenti, ale aj zahraniční, t. j. cudzí, nie sovietski. To sú tzv. prívlastky postupné, lebo postupne rozvíjajú svoj základný člen vetný, t. j. podstatné meno.

Iné príklady: *Mladá slovenská* literárna obec dnes temer ani nejestvuje; Narodil sa *v chudobnej slovenskej* dedinke;

Ťažko sa vžívame do *nových povojnových europských* pomerov; A potom prišiel ešte ten *teplý júlový* večer; *Priemyselné západné nemecké* kraje ťažko by mohly existovať bez zapojenia do europského hospodárskeho celku; *Mnohé bratislavské exportné* firmy sa združily; *Najnovšie školské* štatistiky chýbajú.

Smysel celej vety sa zmení, ak *postupné prívlastky* oddelíme čiarkou alebo spojíme spojkami *a, i, aj (alebo)*. Tým ich premeníme na *rozšírené prívlastky,* t. j. také, ktoré nie sú navzájom od seba závislé, ale priradene spojené.

Vetu: *Starenka rozprávala vnúčatám utešené staré rozprávky* budeme čítať bez pauzy za prívlastkom *utešené* a bez dôrazu na prívlastku *staré* a bude to znamenať, že starenka rozprávala vnúčatám *staré* rozprávky, ktoré boly *utešené.* Vo vete: *Starenka rozprávala vnúčatám utešené, staré rozprávky* (= ... utešené a staré alebo utešené aj staré) zdôrazníme oba prívlastky *utešené, staré* a za prvým prívlastkom, *utešené,* urobíme pauzu. Význam tejto vety je potom odlišný od významu prvej vety a znamená, že starenka rozprávala vnúčatám nielen rozprávky *staré,* ale aj *utešené.* Iné príklady: *náš dnešný politický život* — ale: *náš dnešný, politický život; naše domáce slovenské pomery* — ale: *naše domáce, slovenské pomery; dobrá slovenská tradícia* — ale: *dobrá, slovenská tradícia; suché machnaté haluze* — ale: *suché, machnaté haluze.*

2. Pred spojky *a, i, aj, alebo* dávame čiarku, ak majú *význam stupňovací, vysvetľovací, odporovací, pripúšťací, dôsledkový a rozlučovací,* nie však slučovací. Je to najmä pred spojeniami: *a najmä (a hlavne), a hoci, a preto, a predsa, a to, a nie, a potom, a nikdy, áno i, ba i, ale aj, a nič, a tak, a okrem toho, a teraz, a tobôž:* Deti chodily i otrhané, *i* bosé (nielen otrhané, lež ešte i bosé — význam stupňovací). Chránil som rodiny, obce, *i* okresy nášho kraja! Lalok má, *a* veľký (a to veľký — význam vysvetľovací). Je to bystré dievča, *a* maliarka. Mňa tu nenájde nikto, *a* ja vidím každého (= ale ja vidím ... — význam odporovací). Nebol by som to pripustil vôbec, *a najmä* dnes už nie. Na maliarstvo by jej jednako nebol dovolil, *a hlavne* jej nie. Usiloval som sa, *a predsa* bezvýsledne. Je zaujatý, pomstivý, *a preto* neobjektívny (význam dôsledko-

vý). Neposlúchol, *a teraz* je nešťastný. Pôjde on, *alebo* ja (význam rozlučovací). Vráť sa domov, *a to* ešte dnes. Kubizmus je umením videnia, *a to* v rovine. Chodil po dvore smutný, *a vtedy* ešte chorý. Mohol si to urobiť ešte pred rokom, *a nie* až teraz. Novín mnoho, *a nič* dobrého. Hovor tak, *a nie* inak. Vždy sa má najprv vypracovať plán, *a len* potom stavať, *a nikdy* nie opačne. Pomôžem aj vám, *áno i* celej vašej rodine. Preháňajú mňa, *ba i* teba. Pôjde on, *ale aj* ja. Mnohé naše skutky stály proti akémukoľvek uvažovaniu, *a tobôž* aj proti slovenskej histórii. V takýchto okolnostiach nebolo výhľadu na pokojný vývoj slovenského národa, *a tobôž* jeho kultúry.

3. Pred spojky *ani, či* kladieme čiarku, keď za nimi nasleduje celá veta, alebo keď ich zdôrazňujeme, alebo keď majú význam stupňovací: Či mňa, *či* teba, *či* kohokoľvek z nás by lákal, nedáme sa. Celé dni sme ani nespali, *ani* nejedli. To ani nebolo, *ani* nebude. Ani neváhal, *ani* nerozmýšľal. Ani detí nemal, *ani* nič za života nezgazdoval. Nebude zo psa slanina, *ani* z vlka baranina (= ba ani z vlka baranina — tu je význam stupňovací). Nedám ho ani za zlato, *ani* za drahé kamene (= ba ani za drahé kamene — tiež stupňovací význam). Vy sa nebojíte ani mňa, *ani* mojich slov (= dokonca ani mojich slov). Neuctí si ani ženu, *ani* svokru, *ani* vlastných rodičov (= neuctí si ani ženu, ba ani svokru, ba dokonca ani vlastných rodičov). Otázka je, *či* Jaroš vie krotiť divochov (po *či* je celá veta). Vždy jednako cítim, *či* chodím, *či* ležím. Otázkou ostáva len, *či* budeme mať okrem parlamentu jeden, dva, alebo tri národné snemy. Je to tvoja kniha, *či* nie? (dôraz na *či* a pred *či* je prestávka). Ty pôjdeš domov, *či* ja?

Čiarka sa nekladie, keď nezdôrazňujeme: Nemáte ženu *ani* deti (= nemáte ženu a deti tiež nie); Pomer národných snemov k celoštátnemu parlamentu nesmie byť *ani* koordinačný *ani* subordinačný; Nie ste anjelmi *ani* vy; Nech je už *či* tak *či* onak; Každý človek sa má poďakovať za dobrodenie *či* už mravné *či* hmotné; I mne bol milý *či* už triezvy *či* opitý; Vždy naháňal *či* to *či ono;* Nech sa veci už majú tak *či* onak;

Pred *ani* nekladieme čiarku ani vtedy, keď ju používame v prirovnaní vo význame ‚ako', napr.: Žili sme *ani* vlastní bratia; Ležal *ani* mŕtvy; Spí *ani* v oleji; Je dobrý *ani* kus chleba.

4. Pred spojkou *alebo* býva čiarka, keď naznačujeme výraznejšiu protivu, t. j. keď spojka *alebo* má význam rozlučovací (keď platí jedna možnosť, neplatí už nijaká možnosť iná): Pošlem brata, *alebo* pôjdem sám (t. j. keď pôjde brat, nepôjdem už ja); Mária plietla pančuchy, *alebo* šila (t. j. keď plietla pančuchy, nemohla zároveň aj šiť); Prichodí mi skapať na svete, *alebo* chytiť sa iného remesla; Po dobrom, *alebo* po zlom musí sa zadosť urobiť študentstvu (t. j. keď sa po dobrom urobí zadosť študentstvu, netreba to potom urobiť po zlom); Cestujem zajtra, *alebo* pozajtre (t. j. keď cestujem zajtra, nepocestujem pozajtre).

Keď spojka *alebo* má slučovací význam, vtedy sa pred *alebo* nekladie čiarka (t. j. keď je vo význame *jednak — jednak, raz — inokedy, niektorí — iní* atď.): Chlapci sa korčuľovali *alebo* sankovali (t. j. jednak sa korčuľovali, jednak sa sankovali, raz sa korčuľovali, inokedy sa sankovali, niektorí sa korčuľovali, iní sa sankovali), Doniesol si pušku *alebo* knižku (t. j. raz si doniesol pušku, inokedy zas knižku, niekedy pušku, po druhý raz zasa knižku).

Kedy sú spojky *a, i, alebo* významu slučovacieho, a kedy rozlučovacieho, je vec hodne rázu individuálneho, a preto sa často stretávame s rozličným kladením čiarok alebo bez nich.

5. Pred *ako* dávame čiarku, keď máme niečo vypočitovať alebo uvádzať príklady: Vitamíny sú práve takými chemickými látkami, *ako* napr. strychnín, jód alebo aspirín.

6. Pred porovnávacie spojky *ako, než* kladieme čiarky iba vtedy, keď za nimi nasleduje celá veta, napr.: On je taký, *ako* bol jeho brat. On je lepší, *než* som si myslel.

Pred *ako, než, ani, sťa* nepíšeme čiarku, keď len prirovnávame, t. j. keď nenasleduje po nich celá veta: Bol taký zdravý *ako* ty; Na hory sadol *ako* obláčik; Vypleštil oči *ako* plánky; Je smutný *ako* stupavská krčma; Ten je *ako* smrť; Je väčší *než* ty; Je chudobný *ani* kostolná myš; Sladký *ani* med; Horký *ani* blen. Letel domov *sťa* obarený; Vonku bolo zima *sťa* vo vlčínci.

7. Pred *čiže* dávame čiarku vtedy, keď po ňom nasleduje celá veta: Nové myšlienky, *čiže* nový duch v knihách a tlačených proklamáciách boly mu veľmi zaujímavé. Ale podľa miestnych

jazykových rozdielov, *čiže* jedným z hlavných typov cirkevnej slovančiny je bez sporu aj skupina moravsko-slovenská.

Pred *čiže* nedávame čiarku, keď po ňom nenasleduje celá veta: Naši slovenskí predkovia dobre rozumeli rodákov solunských *čiže* juhoslovanských. V článku nejde tak o obsah, ako skôr o spôsob *čiže* formu podania.

8. Pred *ale, lež, ba, avšak* dávame čiarku, keď majú význam stupňovací: Odpoveď dáva nepriamo síce, *ale* veľmi zreteľne. Len nebuďme hrdí na Caesarov, Napoleonov, *ale* na Newtonov a Pasteurov. Nežijeme na svete pre radosť, *ale* pre trápenie a starosti. V slavistike Dobrovský bol človekom zvláštnej exaktnosti, *ale* preto i človekom viac iniciatívy než dovŕšenia. Neprišiel síce s veľkým materiálom, *ale* tým vyberanejším. Nie vonkajší človek, *ale* človek vnútorný, nie telo a hmota, *ale* myšlienka a duch tvoria človeka. Nie je to číro tradičné podávanie starej filozofickej náuky scholastickej, *lež* bystrý kriticizmus starších i novších filozofických smerov. Ozón slovenskej politiky nemá byť história Uhorska, *lež* história Slovenska. Nepotrebujeme nijakých dobrodružných revolucionárov, *lež* vážnych staviteľov štátu. Môžete sa smiať, *lež* nad sebou. Po trámoch sú rozvešané mužské a ženské košele, *ba* i kožené mechy. Bolo to strašné, *ba* priamo hrozné. Výroba vápna je plynulá, *avšak* nedostačujúca. To sú všetko myšlienkové výpotky rozkolníkov, *avšak* otravné. Márnotratný syn mu je normálnym, *avšak* záväzným osudom ľudským. Bol naozaj veľmi milý, *avšak* trocha nudný.

9. Čiarky píšeme za dvojitými spojkami, a to vždy pred druhým členom: *aj — aj, čím — tým, nielen — ale, nie iba — ale, nielen — ale aj, nielen — ale i, raz — raz, to — to, hneď — hneď, jednak — jednak, ako — tak, zčiastky — zčiastky, čiastočne — čiastočne, vše — vše, alebo — alebo, nie tak — ako, buď — buď* ap.: Hneď vie aj stáť, *aj* chodiť. *Aj* v meste som bola, *aj* som si upratala. Dá sa *aj* zabaviť, *aj* robiť. *Čím* to bude kratšie, *tým* lepšie. *Čím* viac sa približuje k veľkosti a dokonalosti, *tým* menej ho (spisovateľa) chápu a chutnajú. *Čím* väčšia výška ducha, *tým* väčší smútok. *Čím* viac vedomia, *tým* viac utrpenia. Počul som to *nielen* od svojho otca, *ale aj* od jeho matky. Tvojou diplomatickou uhladenosťou vyzískal si *nielen*

trpezlivosť, *ale aj* obdiv a priazeň vysokých kruhov. Čerešne sú *nielen* chutné, *ale aj* výživné. *Nielen* v slove, *ale* nech sa *aj* v živote merajú svety. Pokladáme však za nepochybný zemiansky pôvod svojej rodiny *nielen* po materinskej, *ale i* po otcovej stránke. Slávy dcera bola novým slovom *nielen* ideologiou svojou, *ale* bola novým spevom *i* básnicky. Žandári robia tú sobotu *nie iba* zo samej ľudskosti, *ale i* paragraf je na to napísaný. *Raz* máš pred sebou atletickú postavu Apolóna, *raz* nežnú Venušu. Svoje reči sprevádzala *raz* smiechom, *raz* plačom. *Raz* ho z celej duše svojej ľúbi, *raz* ho smrteľne nenávidí. Pýtavo sa pozrel *to* na mňa, *to* na inšpektora. Hovorí *hneď* slovensky, *hneď* francúzsky. Žiada *hneď* to, *hneď* ono. Vidieť ich *hneď* tu, *hneď* tam. Podporu dostali *jednak* invalidi, *jednak* vdovy po partizánoch. Je nám skoro *tak, ako* tým tam hore. Už dlhší čas bol *tak* opustený, *ako* azda nikto na svete. *Zčiastky* si to aj zaslúži, *zčiastky* aj nie. *Čiastočne* túto myšlienku možno uskutočniť, *čiastočne* aj nie. *Čiastočne* ho aj ľutujem, *čiastočne* ani nie. Bolo to *čiastočne* v úhľadných sväzočkoch almanachu Zora, *čiastočne* v banskobystrickej Hronke. Deti sa *vše* smejú, *vše* plačú. *Vše* si sadne, *vše* zasa vyskočí. *Alebo* budete riadne pracovať, *alebo* vás potrestám. *Alebo* budete poslušné, *alebo* pôjdete domov k materi. Ani hojnosť a bohatstvo mi *tak* nechýba, *ako* skôr pokoj a duševná vyrovnanosť. Nebanujem *tak* za mužom, *ako* skôr za tými drobnými deťmi. *Buď* ste ma porozumeli, *buď* ste nedávali pozor.

Pred *t. j.* (to jest), *napr., resp.* (respektíve = vlastne), *event.* (eventuálne = poprípade, prípadne), *hlavne, najmä, totiž, teda, tobôž,* dávame čiarku: Oni už odprvu spomínajú protivníkov, *to jest* boli hotoví boriť sa. Sme v oblasti najvyššieho ducha, *t. j.* v poézii. Niektoré sociálne vrstvy, *napr.* robotníci, našetria si pekné peniaze. Mnohé továrne, napr. textilky, maly krásne zisky. O účinkovaní rozhlasových prenosov žiada sa povedať, *resp.* citovať túto dôležitú časť novinárskeho článku: Môžete si knihu aj vziať, *event.* vám ju pošlem. Prameňom, *hlavne* prvých desaťročí tejto doby, sú Pešťbudínske vedomosti. Liečenie vyžaduje mnoho trpezlivosti, *najmä* so strany pacientov. Rozoberá príčinu nespokojnosti, *najmä* mládeže. Obsahovým základom baletnej pantomimy je nejaká idea alebo dej,

ktorý má vyjadriť prostriedkami baletného umenia, *totiž* mimikou, gestikuláciou a tancom. Našu pozornosť treba obrátiť na mliečny chrup, *tedy* na ošetrenie kariéz v mliečnom chrupe u predškolských detí. Veď Mackovia nie sú zlé zvieratká, *tobôž* teraz nie, keď je u nich radostná nálada. Neradím sa ti miešať do cudzích vecí, *tobôž* nie do vecí mojich chránencov!

10. Čiarkou oddeľujeme vokatív, ak je vokatív vo vete, dáva sa čiarka predeň i zaň: Prepadli ťa zbojci, *knieža.* Zavediem vás, *pane,* — pretrhol ho menší. Tento prsteň so smaragdom nos, *milá* moja. Keby som ja rozhodoval, *majstre,* — mienila ho obmäkčiť Ulu . . . Ó nie, *pán môj, milý môj,* neželiem. Ó aký si krásny, *milenký môj!* Ešte iba osem, *Pane Bože,* kdeže ešte do obeda. *Pane Bože,* veď len nebude naveky osamote. Hja, *bratku,* to je tvoja vec! Pomáhaj si, *človeče,* aj Pán Boh ti pomôže. No, *synak nešťastný,* už ty vojakom nebudeš! Ty, *Mišo,* zapriahni do hnojničiaka, čo sa odvezieme. *Pane,* príďte okolo polnoci do záhrady pod ohradu pri šibenici. Nie, *synku,* ja už len tu ostanem vo svojom. *Otec,* pôjdem s tebou ku kniežaťu na súd. *Jezu,* u Makov narodil sa chlapec. Nie čudo, *pevče,* nie čudo . . .

11. Čiarkou oddeľujeme citoslovcia: *Hľa,* priložila som ucho k verajam dverí. *Uhm,* chodí aj k nám. *No,* i to je pravda. Napi sa, *na!* Ty si ten lotor, *čó?* Klobúka zas nemáš, *čó? Ech,* už mám toho dosť! *Ach,* nerád sa dívam do zrkadla. *Och,* prepáčte, azda čakáte niekoho. Zápalky kto zapaľoval, *há?* Matúšovi kto odniesol bič, *há? Ľaľaď,* aká ti slama visí na golieri! Bližnému pomôcť, *božechráň!* Ak nejdeš dobrovoľne, privlečiem ťa ta násilne, *bohuprisám,* to mi ver!

Čiarku nedávame za citoslovcom ani keď stojí za ním ešte jeden zvolací výraz ó: *Ó* to som už dávno počul. *Ó* veru by som si aj pomohol s tvojimi prázdnymi rečami! *Ó ty nešťastník! Ó Bože milostivý. Ó ty podliak podlý.*

Keď zvukomalebné citoslovcia nie sú samostatnou vetou, neoddeľujeme ich čiarkou: Šiel ulicou a znenazdajky ho niekto *bác* po hlave. *Bum* zahrmí výstrel v záhrade. Vozárovo koleso rozbehlo sa a *tresk* do ľahšieho. A on *fľask* mu zaucho! A on *ham* všetko naraz.

12. Samostatné časti viet jednoduchých s vlastným vetným

dôrazom a s prestávkou v reči pred nimi i za nimi oddeľujeme čiarkou. Často sú to vsuvky, dodatky, a to: a) *prívlastok voľný,* ktorý bližšie určuje alebo objasňuje podstatné meno, za ktorým stojí, ako by len dodatočne, takže sa význam podstatného mena, a tým aj smysel celej vety nemení, aj keby sme tento voľný prívlastok vypustili z vety: Táto kniha, *venovaná Scotovi Viatorovi a odmenená na súbehu Matice r. 1927,* skúma našu minulosť so stanoviska povedomej národnej koncentrácie. (Smysel vety sa neporuší, aj keď kurzívou označenú vložku — voľný prívlastok — vypustíme.) Slovenský živel, *pádom Veľkej Moravy pozbavený vlastnej moci vládnej,* nemohol si vytvoriť nijaké stredisko politické a kultúrno-náboženské. Generál... *už obstarožný výzorom,* pocítil nad ním ľútosť. Pri bohoslužbách užívajú Tranoscius, *prinesený ešte z Banátu.* V tomto románe, *opisujúcom dedinský život,* je mnoho balastu. (Títo) komisári, *vyslaní do stolíc,* mali urobiť nápravu. Hollého Svätopluk je ozrutné dieťa, *rútiace sa na nepriateľa ohromnou telesnou silou.* Vo svojej bibliografii podáva iba časopisectvo, *vychodiace od prevratu.* Dievčence, *pasúc husi nad chalupou,* ukázaly mi cestu. Dielo je plodom slovenského srdca, *milujúceho svoj rod.* Podal jej zlatú dózu s cigaretami, *ležiacu na malom vykladanom stole.* Horymír vystúpil pred knieža, *hľadiace naň úkosom.* Dôležitou položkou v rezorte tohto ministerstva bolo 55 miliónov Kčs, *preliminovaných na dokončenie stavby.*

13. Čiarkou oddeľujeme aj voľný prístavok, čo je vlastne shodný prívlastok (shoduje sa so svojím základným členom — podstatným menom v páde, čísle a rode), vyjadrený substantívom: Náš Bajza, *rím.-kat. farár hornodubovský,* začal hovoriť o našich predkoch; On, *človek citu veľmi jemného, Slovák,* žijúci od rokov vo francúzskej spoločnosti literárnej, bol na to nad iných povolaný; Mladý lodiar, *syn priekupníka sobov,* hltal ju pobúreným pohľadom; Dnes my, *Slováci,* sme v mnohom predbehli aj Čechov.

Čiarkou neoddeľujeme tesný prístavok, pretože ho neoddeľujeme ani v reči prestávkami a pretože má spoločný vetný dôraz so svojím základným členom: Katolícka revue pre kultúrny, náboženský a sociálny život *Nová práca* vychádza raz mesačne; Veľký slovenský realista *Martin Kukučín* narodil sa

v Jasenovej; Predseda Matice srbskej *Radivoje Vrbovac* vo svojej prednáške sa vyslovil, že Kollárov článok O literárnej vzájomnosti Slovanov vyšiel včaššie v srbskom preklade; Prekvapil ma môj prvý učiteľ *Horniansky.*

14. Čiarkou oddeľujeme doplnok, vyjadrený rozvitým priechodníkom: Donč, *idúc jedným zo širších chodníkov,* zazrel zohnutú postavu; Chrumkala staré rožky, *natierajúc si na ne maslo;* Riekla trochu pritlmeným hlasom, *hľadiac mu prosto do očú;* Kráľ pil, *hľadiac jej prenikavo do očú.*

15. Čiarkami oddeľujeme príslovkovito vkladané slová, ako sú: *pravda, pravdaže, naozaj, veru, hádam, ozaj, žiaľbohu, slovom, nebodaj, reku* atď.: No, *pravda,* veď som ešte mladá; Nechcem, *pravda,* nikoho spomínať po zlom; Podnes, *pravdaže,* neviem, ako sa nešťastie stalo; Bude to, *pravdaže,* závisieť od milosti božej; Chcem, *naozaj* iba dobre každému; Dlhov, *veru,* má hodne; Žiadala ho, *veru,* aj ona o pomoc; Myslíte, *hádam,* na jeho bratanca; Predsa len, *hádam,* nechcete ho zničiť; Ďakuje Vám, *vraj,* za všetko preukázané mu dobrodenie; A toto je, *vraj,* podružnejšia stránka hádanôk; Od Sládkoviča, *vraj,* máme dve hádanky; Z týchto rozličných druhov ľúbosti, *žiaľbohu,* vznikajú i rozličné druhy ľudského utrpenia; Dielo je nielen obsahom, ale, *žiaľbohu,* aj formou veľmi nedokonalé; Strhujúca sila básne a básnického diela závisí od ozajstnej básnickej individuality, *slovom,* od silného básnika; Zbil ho, *nebodaj,* do krvi; Chcem sa mu, *reku,* predstaviť; Neviem, čo ti, *reku,* povedala Eva; Chlapča, *reku,* tlčie sa vo svete.

16. Čiarkou oddeľujeme vložené vety alebo výrazy, stojace mimo vety: Oheň, *podľa oznámenia námorníkov,* vznikol ráno...; Raz, *bolo to už dávno,* prišiel k nám neznámy človek; Tešil zarmútených, liečil chorých a, *čo je hlavné,* udržiaval ducha vytrvalosti a nádej v tratiacich nádej; Ak ide o zvápenatenie tepien, *a je to vzhľadom na vysoký vek chorého veľmi pravdepodobné,* chorobu nemožno vyliečiť v krátkom čase; Dávno, *veľmi dávno to bolo;* V Tatrách, *tam* je krásne; Tá suchota, *tá* nás zničila; Brat, *ten* už istotne nepríde; V Bratislave, *tam* je rušno.

17. Čiarkou oddeľujeme vety hlavné v priradenom súvetí, ak nie sú spojené priraďovacími spojkami (*a, i, aj, alebo*):

Človek mieni, *Pán Boh mení;* Celý život po nej bažil, *pre ňu sa potkýnal, obetoval jej mladosť;* Len ho vypočuj, *má pre teba novinu;* Oľga ešte neprišla, *musíme ju dočkať;* Jednotlivé postavy dômyselne sú postavené proti sebe, *ich príhody sa rozvinujú* a zauzľujú; Jeho tanec je tancom pre tanec samý, *je ihravosťou zdravia* a svalstva; Cudzie kraje ho nezohrialy, *myseľ* mu stále zaletovala do rodných krajov; Tento smer je smer realizmu, *v ňom pohli sa títo dvaja velikáni* ruskej literatúry; Zriekol sa ligotavých efektov v maliarstve, *pokladal ich iba za prívesky.*

18. Čiarkou oddeľujeme v podradenom súvetí vždy vetu hlavnú od vedľajšej. Vedľajšia veta je závislá od vety hlavnej a má smysel iba v spojení s vetou hlavnou, preto nemôže stáť sama osebe. Vetu vedľajšiu od hlavnej rozlíšime tak, keď sa jednou vetou pýtame na druhú. Veta, ktorou sa pýtame, je hlavná, ktorou si odpovedáme, je vedľajšia. — Vedľajšie vety bývajú uvedené buď podraďovacími spojkami *keď, že, aby, ak, ako by, sťa by, žeby, či, len čo, náhle* (= len čo), *hoci, keby, takže, pretože, keďže,* buď vzťažnými a opytovacími zámenami a príslovkami *kto, čo, ktorý, -á, -é, aký, -á, -é, čí, čia, čie, kde, kam, odkiaľ, kedy, kým, pokým, až, tak — až, ako, sťa, prečo.* Týmito výrazmi spájajú sa vedľajšie vety s vetami hlavnými: Náladu pre vzdorovanie celkom zahlušil, *keď* sa po krátkom oddychu znova ozval. (Kedy celkom zahlušil náladu pre vzdorovanie? — Keď sa po krátkom oddychu znova ozval — v otázke je veta hlavná, v odpovedi veta vedľajšia.) *Keď* kráčala hore schodmi, jeden zo strážnych žoldnierov zdvihol lampáš a posvietil jej do obličaja. (Kedy jeden zo strážnych žoldnierov zdvihol lampáš a posvietil jej do obličaja? — Keď kráčala hore schodmi. — V otázke sú 2 vety hlavné, v odpovedi veta vedľajšia, ktorá je na začiatku celého súvetia, takže spojka *keď* síce formálne nespojuje túto vedľajšiu vetu s vetami hlavnými, ale významove áno.) Videlo sa jej, *že* už-už v strachu a bezradnosti vypadne jej džbán s vínom. (Čo sa jej videlo? — Že už-už v strachu a bezradnosti vypadne jej džbán s vínom.) To bola len moja blahosklonnosť, *že* som vám dal voľnosť slova. Stŕpala, *že* raz nadíde chvíľa, *keď* podľahne. (Prečo stŕpala? — Že raz nadíde chvíľa... — Aká chvíľa že raz nadíde? — Keď

podľahne. — V prvej otázke je veta hlavná, v odpovedi 1. veta vedľajšia; v druhej otázke je síce veta vedľajšia, ale je to riadiaca veta 2. vety vedľajšej, ktorá je v odpovedi na túto otázku.) Veril, *že* len z mravného poriadku sa rodí sila a istota. Chybu spravil gazda Ondrej Bezek, keď za svetla oznámil pochabej Eve, *že* bude gazdinou v jeho dvore, Neboli ste pozvaní sem, *aby* ste s niekým vyjednávali o svojej ochote. (Načo ste neboli sem pozvaní? — Aby ste s niekým vyjednávali o svojej ochote.) Myšlienku rád dislokuje, odpúta vetu od taktu verša, *aby* hluchšie vyznelo oboje. Predbežne som dal na štátne útraty vyhotoviť výstroj i výzbroj, *aby* sa tak dosiahla jednotnosť. Darmo vynakladal všetko úsilie, *aby* sa to zmenilo. Môžeš dostať toľko zlata, *aby* si sa vykúpila z otroctva. Aj slaniny ti donesiem, *ak* chceš. *Ak* by sa boje predĺžily do zimy, nezabudol som ani na teplé plášte, vlnené pokrývky a dokonalé stany. Troma oblokmi zíva na mestečko, *ak* nie sú drevené okenice práve pričapené. Tak s ním zachádzal, *ako by* sa bol narodil neďaleko kráľovského paláca. Smraštil sa a zaprskal, *ako by* víno bolo nabrzlé. Rozvažoval, *ako by* sa dostal zo svojho ťažkého postavenia. I čeliadka skáče, *sťa by* ju bol vymenil. Neboly tu nijaké také vážne prekážky, *že by* sa stavaly proti češtine. Človek nevie, *či* ti ublížil, a či čo! Niekedy sa aj on obával, obával sa skryte v sebe, *či* toto nadľudské úsilie nepovolí a či sa raz nepretrhne hlavná niť v osnove práce. Prídem, sváko, *len čo* dáme kone do poriadku. *Len čo* sme dohovorili, Magdaléna sa znova znepokojila. *A náhle* vstúpila do cely, ovial ju pach a vlhké povetrie. Všade vydržala s mužom, *hoci* to bol chlap na mieste. A neraz predbehla i Kosorínovcov, *hoci* tam boli i chlapi doma. *Hoci* chcela skričať, hlas zaškrel sa jej v hrdle. Nebolo tu ani piatku ani sviatku, *hoci* boli veľkými boháčmi. Dá sa predpokladať, že je po vojne, *hoci* niet ešte neomylnej istoty. Na nádvoriach erdžaly prihotovené kone, *keby* sa bolo treba odhodlať na útek... *keby* predsa len museli opustiť obydlia, každý člen rodiny pripevnil si pod háby, na prsia vrecúško s drahokamami. Pracoval neprestajne dňom-nocou, *takže* ho nakoniec sily opustily. Autorove doplnky terajších dát majú širší význam, *takže* sú osožné pre slovenskú históriu. Nikdy nebude u vás pokoj, *pretože* sa nechcete dorozumieť.

Keďže ste sa do určeného termínu neprihlásili, nemôžete byť prijatý. Keďže takáto reč by bola celkom od veci, vstal, rozlúčil sa, *že* zabudol na istú neodkladnú vec, Navrhli vás na vylúčenie, *keďže* často bez ospravedlnenia zameškávate vyučovanie. Keďže si nenamýšľame, *že* sme dosiahli vrchol ľudského poznania, neveríme stopercentne ani najnovšej hypotéze. Povedz, *kto* si a kto ťa sem poslal. *Kto* z veľmožov by odoprel konať povinnosť, musí sa zriecť svojho majetku. Plynulo to ako slabý vetrík, *čo* nemá sily pohnúť na strome list. Zavše sa mi chce vykričať, *čo* si myslím o našej ríši. Žiadaj si odo mňa to, *po čom* ti srdce najviac túži. To boli jedíní, *ktorí* sa nevzpierali vypočuť ho. Kraj, *ktorého* dediny hniezdka sú a cesty serpentíny. Tešil sa Taliansku, *ktoré* už viac ráz bol navštívil. „Vrstovníkom" svojim prihovára sa básnik ako ľuďom, *ktorí* hľadia do zorí. Hrubo urážate veliteľa vojsk, *ktoré* budú onedlho brániť vaše domy a životy. Bolo to ako stojatá voda, *z ktorej* vymrel prúd. Videl, *aký* je naskrze prehnilý život. Môžeme si predstaviť, *aké* bolo v takýchto pomeroch hynutie Slovákov, Povedz, *za akú* cenu donesieš mi o nej zvesť. Ani ti len nepovie, *čie* decko je vo vankúši. A videla ešte nad Salatínom trochu jasniť sa oblohu, *kde* mal vychodiť mesiac. Hľadí na čiernu škvrnu na stene, *kde* mal byť obraz. Bezmocne sa rútil do zmätku a nezdobizne, *kde* sa rúti každý, *keď* ho schváti sila strachu. Dám ťa preniesť do palácových svetlíc, *kde* budeš mať viac povetria a viac slnka. Nevedela, *kam* má utekať po chlieb. Neopýtal som sa ťa ešte, *kam* ideš. Horáreň bola pod horou na vŕšku, *odkiaľ* vidno bolo celú dedinu od nižného konca až po vyšný. Díval sa s tejto strany horárne, *odkiaľ* bolo vidieť na obe strany cesty. Zbadala, *kedy* ide odkladať lyžicu. Postávala pri potoku a čakala, *kedy* príde Peter odraziť vodu. Dlho to trvalo, *kým* začal tento opar šťastia okolo mňa rednúť. *Kým* sa vrátila, už ho tam nebolo. Čakala, *pokým* poprichodia. Už nedožijem, *pokým* dnes slnce zapadne. Prvé tri dni sedel skoro celý čas v galerii, *kým* boly obrazárne otvorené. Nájdem i v tomto väzení spôsob, *ako* sa ti odvďačiť... Buď oporou svojmu vojsku, *ako* ja budem oporou svojmu ľudu. Musel by čakať, dlho čakať, *až* by nadišla šťastná chvíľa. Myslel tak silno, *až* mu trešťaly sánky. Zavše cítil, *sťa* by ho čosi ťahalo nazpäť. Rozplakala sa a nahlas pišťala, *sťa*

by ju niekto pridúšal. Uhádol, *prečo* tento žobrák nevídal viac Metodeja. Nevedela pochopiť, *prečo* treba odrazu s ňou celkom inak zaobchádzať.

19. Čiarku dávame medzi opakované skratky *atď., atď.;* Usilovala by sa, aby všetci boli spokojní, blahobyt sa rozšíril, áno, aj sloboda atď., atď. (chybné je písať... aj sloboda „atď. atď.“).

Pred skratku *atď.* nedávame nikdy čiarku, napr. pri telesných cvičeniach v telocvičniach treba dbať na to, aby bolo vodné zariadenie, ako sú teplé, studené sprchy, tečúca voda, prístup atď.

20. V bibliografických prácach čiarka medzi priezviskom a krstným menom signalizuje, že krstné meno má byť pred priezviskom, napr. Briška, Rudolf Dr.: Národné hospodárstvo; Štúr, Ľudovít: Nauka reči slovenskej.

Vo viacslovných miestnych pomenovaniach v miestopisných lexikonoch a bibliografických prácach čiarka medzi substantívom a adjektívom signalizuje, že prídavné meno má byť pred podstatným menom, napr. Kostolany, Veľké (= Veľké Kostolany); Ľupča, Slovenská; Mikuláš, Lipt. Sv.; Mesto, Nové, n/Váhom.

Pri adresách na obálke interpunkcia sa zachováva normálne, napr. Ján Janík, strojný zámočník, v Jelšave, Ľudovít Zatroch, obuvník, Revúca, Štefánikova 31.

V telegramoch nikdy, a často ani v niektorých moderných básňach nepíše sa ani bodka ani čiarka, napr. Čakám ťa príď do Martina, Príď hneď zajtra pohreb

Pásmo

Jedine neantické len Kresťanstvo si ty
Najmodernejší Europan to ste vy Pius X
A ty na ktorého sa pozerajú všetky okná shora
Hanbíš sa spovedať a vstúpiť do kostola
Ty čítaš letáky cenníky plakáty čo hlasno spievajú
Hľa poézia tohto rána žurnály pre prózu zas miesto majú
Sú plátky za šesták sú dobrodružné spisy
Portréty slávnych mužov a miesta pre nápisy
Videl som dnes ráno neviem aká to bola ulica

Nová a čistá jak slnečná polnica
Šéfovia pisárky osmahlí robotníci
Štyrikrát denne sa tu ubierajú po ulici

Pozdrav, almanach poézie, Bratislava 1942, str. 47.

Taktiež sa nepoužíva interpunkcia na vizitkách, rozličných tlačených oznamoch atď. Interpunkcia v týchto prípadoch sa nahrádza rozličným typom písma.

Bodkočiarka.

Bodkočiarka svojím významom stojí medzi čiarkou a bodkou a oddeľujeme ňou v súvetiach vetné celky. Bodkočiarka píše sa najmä v složitejšom súvetí tam, kde by celkom dobre mohla byť bodka alebo čiarka, napr.: Anča pozrela na obraz a strašne skríkla; chytro skočila k peci za deckom. Nič nevykonala bez istého cieľa; ciele si vždy sama našla. Vstala, zažala lampáš; keď sa ozval vonku prvý človek, vybehla aj ona. I dievky chodily tadeto; i tie, čo nemusely. Bozkal ju a odišiel; aj ona hneď vstala a nemohla sa ubrániť pocitu uľahčenia. Národohospodári majú zriedka umelecký smysel; umelci sú zriedka dobrými národohospodármi. Mlčanie zavládlo po týchto slovách; kto ich počul, musel sa opýtať po hlbšom význame tejto túžby; ale isto ju nik nepokladal za splniteľnú. Teda ani nešla na dolný koniec na vítačku; Ivuli zaviedla koňa do maštale. A nepovráva sa to len tak, ale bolo to, vraj, naozaj; keď Elena nastrčila hlavu cez dvere, mačka sedela na obraze, a len potom sa kdesi podela.

Bodkočiarkou oddeľujeme aj rovnaké vetné členy, keď chceme naznačiť, že patria do osobitných skupín, napr.: V tomto americkom veľmeste žijú Američania; Francúzi, Taliani, Španieli; Rusi, Poliaci, Slováci, Česi, Juhoslovania; Nemci, Nóri a mnohí iní príslušníci rozličných národných skupín. — K stavovcom patria: kôň, vôl, pes; orol, sokol, havran; hlavátka, kapor, šťuka ap.

Dvojbodka.

Dvojbodku kladieme medzi uvodzovaciu vetu a priamu reč, alebo miesto *t. j., totiž, a to, napr.:* Aspoň by sa ma bola opýtala: „Metodej, kde chodíš toľké časy?“ Ženy hovorily na

priadkach: „Robí ako kôň, ale nech, veď jej je dobrota!“ Poslanec sa ani neobrátil k nemu, iba zavolal: „S Bohom!“ Však veru vygazdoval: Zo šafľa do šechtára. Elena, tak ti poviem: Radšej vrabec v hrsti ako zajac v chrasti. Divím sa, že Dante nepostavil za jeden z najukrutnejších pekelných trestov: Byť súdeným nemravným, predpojatým a zbabelým sudcom.

Keď uvodzovacia veta je vo vnútri priamej reči alebo za ňou, v takom prípade uvodzovaciu vetu oddeľujeme v priamej reči iba čiarkou: „Pôjdem s tebou,“ pretrhla ho v reči, „i na pokraj sveta.“ „Áno, tak to bolo,“ prisvedčila Naďa. „Do roboty,“ odvrkol jeden z robotníkov.

1. Dvojbodka sa kladie vo vetách vypočitovacích pred rozšírené členy vetné, napr.: Za mračnami odrazu sa mu zjavily: slnce, mesiac a hviezdy, Deti si poprezeraly v mestských múzeách: staré mince, sošky, črpáky, obrazy, kroje, archívy ap. (V takýchto vetách po dvojbodke nepíšeme veľké začiatočné písmeno, lebo nejde o priamu reč.)

Keď v takýchto podobných prípadoch niet pauzy a klesnutia hlasu, nekladieme v písme dvojbodku, napr.: „Mám dve sestry: Elenu a Oľgu.“ Tu dostačí čiarka miesto dvojbodky, napr. Mám dve sestry, Elenu a Oľgu.

2. Tak isto dávame dvojbodku aj pri vypočitovaní písmenami alebo číslami, napr.: Riadne členstvo zaniká:

a) zánikom služobného pomeru,
b) úmrtím,
c) penzionovaním,
d) odsúdením pre zločin, spáchaný zo ziskuchtivosti.

K žiadosti pripojujem:

1. osvedčenie o štátnom občianstve,
2. rodný list,
3. lekársky diplom,
4. curriculum vitae,
5. osvedčenie o politickej spoľahlivosti,
6. vysvedčenie o doterajšej praxi.

Bez pauzy a klesnutia hlasu nepíše sa tu ani čiarka, ani dvojbodka, napr.: Riadne členstvo zaniká a) zánikom služobného pomeru, b) úmrtím, c) penzionovaním, d) odsúdením pre zločin, spáchaný zo ziskuchtivosti.

K žiadosti pripojujem 1. osvedčenie o štátnom občianstve, 2. rodný list, 3. lekársky diplom, 4. curriculum vitae, 5. osvedčenie o politickej spoľahlivosti, 6. vysvedčenie o doterajšej praxi.

3. Dvojbodkou sa rozdeľuje v perióde predvetie od závetia, napr.: Pravda, o tom čase práve rozvonia sa zem a tráva, psiarku na holiach práve vtedy líže najčudnejší vietor, ženy o tomto čase vystávajú na podsteniach najroztúženejšie, ale — veď inde je to jednak ináč: ináč vonia štedrejšia zem a ženy rozochvejú sa hocikedy, Slovenský brat! objím si mať, ľúb verne objatú: zem slovenská je tvoja mať, miluj zem tú svätú!

Výkričník.

Výkričník kladieme na konci zvolacej a dôrazne zvolacej vety a aj v súvetí rozkazovacom, zvolacom a žiadacom, napr.: Ale horkýže jej dajú! Strašná bolesť! Poď sem! Nech žije! Horí! Rata! Juj... hneď ťa pichnem do boka! Taký zákon nemôže existovať! Nech žijú Slováci! Nech žije slovenský národ! Búrať sa tu nebude, páni! Streľ! Choď sa vyspať! Zasa si sa opil, lotor! Vitajte, holúbok! Ach, bodaj ťa porantalo! Dosť! Teraz napravo! Pozor, tu je schod!

Výkričník sa píše aj v jednočlenných vetách citoslovných alebo menných (po samostatných citoslovciach a vokatívoch): Božechráň! Á! Jaj! Psst! Jój! Och! Na! Človeče! Chlapče! Otče! Žena moja! Kmotre! Ježišu! Bože! Hospodine!

Niekedy sa píše výkričník aj stred vety (v takomto prípade stačí aj čiarka), napr.: Keby ma len bol vzal k ministrovi, *ech!* takto pokaziť vec! Eva machľovala aj s horárom, *ľaľa!* vysedúvala ti tam celé dni (môže byť aj: Eva machľovala aj s horárom, ľaľa, vysedúvala...), *Aha!* vykrúcať začíname! (Aha, vykrúcať začíname!)

V listoch pri začiatočnom oslovení sa dnes už málo píše výkričník, ale užíva sa miesto neho čiarka a pokračuje sa na novom riadku: Drahá mamička! (radšej: Drahá mamička, včera som dostala Tvoj list...).

Milý priateľ,
posielam Ti žiadaný kufor...

Výkričník sa nikdy nepíše v adresách: Povereníctvu pôdo-

hospodárstva v Bratislave. Okresnému národnému výboru v Revúcej.

Keď je viac výrazov za sebou, ktoré vyžadujú výkričník, píšeme ho iba pri poslednom: Vitajte, ľaľa, len sa ďalej! Chlapci, dievčatá, poďte sa hrať! Aha, pozri, už ho žandári vedú! Choď, Jožko, choď, len si smelo pýtaj koláča! Ej, Katra, Katra, veď maj Boha! Ach, ty, čert aby ťa vzal, nepokúšaj!

Pri dôraznom zvolaní alebo rozkaze často sa používajú dva výkričníky: Podliak!! Dosť! Dosť!! To nie je pravda!!

Otáznik.

Otáznik kladieme na konci nezávislej, priamej otázky, napr.: Kedy by som Vás mohol čakať? Čo tam robíš? To vy tak neskoro chodievate? Prečo by som to nepovedala? Čo tu robiť? Dobre si videl? Kto? Ja? Je tam? Ozaj? Nemohol by som sa s vami postretnúť? Smiem prosiť, slečna? Čo ma do toho, há? Kto telefonoval? Nechceš si posedieť so mnou chvíľu? Vážne? Zavolať ti lekára? Ejha, azda žiarliš?

V otázke závislej, nepriamej, kladieme otáznik zpravidla len vtedy, keď je otázkou celé súvetie, napr.: Chcete, aby som vás pochválila? Slovko uznania z takých prevzácnych úst, akože by sme ho neradi počuli? A ty si celkom istý, že zlo a bláznovstvo sú potupné? Vieš ty, čo je mravnosť? Ale dúfam, že to nie je nič vážne? Ktovie, ako je hore v kraviarňach?

Pomlčka.

1. Pomlčku kladieme za rečou, neočakávane prerušenou, napr.: Už bolo tak, že zavoláme lekára, ale — . Obloky budovy pozeraly unudené na túto scénu a — . Niet v nich ani zbla morálky, ale iba — .

2. Pomlčku dávame vo vete miesto vynechaného slovesa, napr.: Mladosť — pochabosť, Staroba — choroba, Dlhé vlasy — krátky rozum, Malí páni — malý hnev, Hosť do domu — Boh do domu, Komu Pán Boh — tomu všetci svätí, Aký človek — taká reč.

3. Pomlčkou označujeme, že nasleduje dačo neočakávané, napr.: Doteraz žil v hojnosti a prepychu, odteraz bude žiť — v biede, Celý rok sa pripravoval na študijné cesty do cudziny

a o mesiac — vypukla vojna, Na tribúne vypínaly sa štyri kone z pozláteného bronzu a ráno ich tam — nenašli. Ohmatávala batôžok — batôžka niet.

4. Novšie ujíma sa kladenie pomlčiek namiesto úvodzoviek v priamej reči. V dialogoch a pod. býva uvodzovacia veta na začiatku celého dialogu, a potom uvedené vety priamej reči majú pomlčku len na začiatku a na konci je normálne zakončenie bodkou, otáznikom a výkričníkom — bez pomlčky, pričom priame reči píšeme na osobitné riadky, napr.: *Za stodolou na vŕšku ho oslovil:*

— *Otec, dajte mi tri koruny!*

— *Vari nemáš?*

— *Nemám.*

Ak je priama reč pred uvodzovacou vetou, kladieme jej na začiatku i na konci pomlčku, napr.:

— *Na mašine máš polievku, aj slaniny ti donesiem, ak chceš, — povedala a merala ho potajme,*

— *Len to je chyba, že naši ťahajú spev a pán kolega je rezký, — mienil starý učiteľ.*

Pomlčku nedávame v tom prípade, keď priame reči dávame do úvodzoviek a píšeme ich na samostatné riadky, pričom nie sú uvedené uvodzovacími vetami:

„Čo potrebuješ tie vrabce, há?“

„Veď sú vari tvoje?“

5. Pomlčky kladieme tiež na začiatku a na konci vložených viet (miesto nich môžu byť zátvorky alebo čiarky), napr.: Jeho poetická véna — tak smýšľal sám o sebe — nemohla sa nijako vyvinúť. Bernolák — a po ňom štúrovci — postavil sa na medzník vztýčený osvietenstvom. Autorka knihy — ako z literatúry vysvitá — svedomito sa pripravila na sostavenie diela.

6. Pomlčkou sa označuje vzrušená reč, gradácia, napr.: Noc — príval — víchrica — hrom za hromom letí — pokojný hospodár modlí sa a svieti, Nič — nič ma nebolí.

7. Pomlčka sa kladie (ako značka) na označenie negat. čísla a na označenie chýbajúceho celého čísla pozitívneho —6 (t. j. mínus 6), —5, —8, Kčs —·50 (t. j. nijaká koruna, päťdesiat halierov) alebo keď chceme označiť, že za celými číslami nenasledujú čísla desatinné Kčs 275·—.

8. V novinárskych článkoch najmä v stručných prehľadoch politických udalostí píšeme tiež pomlčku namiesto patričného prísudku (slovesa), napr.:

(ZAS) Bratislava — Sovietska tlačová kancelária TASS uverejnila v piatok ráno celé znenie úradnej zprávy o konferencii (t. j. (ZAS) v Bratislave hlási: Sovietska...)

Londýn. — Reuterov diplomatický zpravodajca píše...

9. Pri zdvojovaní a opakovaní slov alebo celých viet, ktorým chceme dosiahnuť väčšieho dôrazu, dávame medzi toto zdvojovanie a opakovanie pomlčku (spojovník), ak niet medzi nimi slučovacích spojok (miesto pomlčky môže sa užiť aj čiarky), napr.: Nie som vina — nie som vina; Môj syn — môj syn radostný! Prišiel si mi — Prišiel na hodný sobáš! Veď už — veď už... Aha! Kupcov!..., I ja som bola taká — i ja som bola taká, „Pekne — pekne" a s výčitkou pozrel na ňu.

Spojovník.

Spojovník kladieme: 1. pri delení slov (obyčajne na konci riadku), napr.: Má-ri-a, hrd-lo-vať, mo-to-vi-dlo;

2. v gramatických prácach na rozlíšenie predpôn, prípon, príkloniek, a pri tvorení slov od základného mena, napr.: vyhliadnuť, vy-brať, vý-ber, dobr-ota, štek-ot, čak-áreň, smäd-ný, hus-ac-ina, rob-ím, -íš, -í, nesen-ý, -á, -é, horký-že, ešte-že, hľaď-že, kde-si, čo-si, kto-si, Revúca — Revúč-an, Umrlá Lehota — Umrlolehoť-an, Bystrica — bystric-ký atď.;

3. medzi vlastné mená složené, napr. Mária Martáková-Rázusová (...Martáková, rodená Rázusová), Elena Maróthy-Šoltésová, Edita Fakľová-Damrély, Oľga Končková-Letňanová, Jozef Gregor-Tajovský, Martin Kukučín-Bencúr, Svetozár Hurban-Vajanský, Ladislav Nádaši-Jégé, Pavol Országh-Hviezdoslav, Ľudo Mistrík-Ondrejov, Ignác Grebáč-Orlov, Izidor Žiak-Somolický, Mikuláš Schneider-Trnavský;

4. medzi významy všeobecnej platnosti v bezspojkovom spojení a ustáleným poriadkom, napr.: Rad-radom padali do hrobu veľkí predstavitelia. Horko-ťažko vyviazol z choroby (veľmi ťažko). V divnom Jankovi čitateľ vždy-vždy básnika číta samého. Pekne-rúče sa odporúčal. Len-len že som nespadol (málo chýbalo, že...). Mám toho už až-až (viac ako treba).

Myslel som, že už-už umrie. Už-už privretý k remeslu kováčskemu, ušiel z Mošoviec. Kedy-tedy sa ukáže (= občas). Nemalo to konca-kraja, Sľuboval hory-doly. Tíkol ho päsťami hlava-nehlava; kade-tade, kde-tu, sem-tam, zoči-voči, viac-menej, trma-vrma, držal sa kde-koho, vládala ešte ako-tak, koľkotoľko, pridáme sa k tej-ktorej strane, koniec-koncov ti pomôžem, voľky-nevoľky, isto-iste, silou-mocou, kedysi-čosi, čosikamsi, čo-to, kedy-tedy, vo dne-v noci, číro-čistý, aký-taký, krížom-krážom;

5. na označenie nesúvislej, zajakavej reči, napr.: Aa-aký si ty mm-majster, Jožko, — hovoril, — kk — keby si chcel, spravil by si si aj chch-chalupu. Hha, hha, zzasa mr-mr-zne, aj na vv-veľkú noc bb-bude mm-mrznúť;

6. pri složených slovách, napodobňujúcich prírodné zvuky: Ha-ha-ha! — smiala sa dolina, Ha-ha-ha! — kríkala hora, Ha-ha-ha! — rehlily sa stráne, Hurrá-hurrá-hurrá — znelo horou, Bim-bam-bim-bam znelo vážne;

7. pred tesný prístavok, napr.: Skautka-zpravodajka oznámila, Na slávnosti hrala hudba chlapcov-oratoriánov;

8. pri mene, vyjadrenom číslovkou základnou (číslom, nie slovom) a prídavným menom, medzi číslo a prídavné meno, napr.: Predáme 3400-siahovú záhradu, Kúpim 500-siahový pozemok, Udelí sa 50-percentná subvencia (chybné je... 50%-ná..., alebo len 50%), To je 200-stranový psychologický román, Mám 5-ročného syna, Predám 4-sedadlové auto;

9. často namiesto slučovacích spojok *a, i, aj, alebo, až:* Povedz žene-deťom, že ma idú vešať (žene a deťom...), O dva-tri dni sa vrátim (O dva alebo tri dni...), Za štyri-päť rokov dostavajú budovu, Bol od nej na tridsať-štyridsať krokov, Veď som tu iba deň-dva, Počkám ešte hodinu-dve, Spravil ešte krok-dva;

10. v složených slovách, ktorých každý jednotlivý člen je samostatným pojmom, napr.: britsko-francúzsky plán (t. j. britský a francúzsky), česko-slovenský (t. j. český a slovenský, týkajúci sa Čiech a Slovenska), americko-slovenský pomer (t. j. pomer medzi Američanmi a Slovákmi — ale: americkoslovenské noviny, t. j. slovenské noviny, vychádzajúce v Amerike); francúzsko-slovenský slovník (t. j. francúzsky a slovenský slovník);

kúpno-predajný (t. j. týkajúci sa kúpy a predaja) — ale: zahraničnopolitický, literárnohistorický, banskobystrický, banskoštiavnický, turčianskosvätomartinský, liptovskosvätomikulášsky, rimavskosobotský, rímskokatolícky (ale skratka *rím.-kat.*), černomodrý, ale červeno-bielo-modrá zástava (t. j. červená, biela a modrá zástava). — Nesprávne sa píše, keď sa prípony oddeľujú spojovníkom od slov, napr.: Sardou-a (miesto: Sardoua), Gargi-n (miesto: Gargin);

11. pri číslach úradných listín a pri telefonných číslach: Číslo: 2784-II/3-1947, č. 23747/3-47 (t. j.... z roku 1947), Zavolajte ma telefonicky na č. 29-29, 35-29, 53-27-6, 76-72-3, 23-4.

Spojovníkom spájame tiež rok narodenia s rokom úmrtia alebo rok nastúpenia panovníka s posledným rokom jeho vládnutia. Hviezdoslav (1849-1921) študoval v Miškovci a Kežmarku (t. j. žil od r. 1849 až do roku 1921).

Zátvorky.

Do zátvoriek dávame také slová alebo vsuvky, ktoré bližšie objasňujú niektorý vetný výraz, napr.: Aj Proroci (hra v troch dejstvách) sa pridržajú zásad, ktoré osvetlil dramatik vo svojom vierovyznaní, Rituále Strigoniense (vyd. z r. 1672) píše Yan (= Ján), Bernolák dal slovenčine 5 (6)-sväzkový slovník (t. j. 5-sväzkový slovník a 6. sväzok sú dodatky), Martin Kukučín (vlastným menom Matej Bencúr) pochádzal z Oravy, Bratislava vyhrala 3:2 (1:1).

V gramatike, keď naznačujeme odlučiteľnosť slovnej časti alebo keď chceme naznačiť, že v slove niektoré písmeno alebo niektorá slabika je nepotrebná, dávame ho do zátvorky: Nom. pl. má okrem prípony *-i* ešte aj *-(o)via, -(o)vci:* strýkovia, Bottovia, Končkovci, Habánovci, (po-, vy-, za-, pre-) zrieť, kosím-(e) atď.

Úvodzovky.

1. Popri pomlčkách, ako sme už spomenuli, píšeme aj úvodzovky na začiatku a na konci priamej reči. Keď priama reč je prerušená uvádzacou vetou, úvodzovky kladieme znova aj na začiatku a na konci druhej čiastky priamej reči, napr.: Na nábreží si povedal: „Vidíme, že život nám už nič nedáva.“ „Dobrý

večer," povedal. „Teraz ma už ťažšie chytia," — hovoril kamarátovi, — „voly cestou speňažím."

2. Do úvodzoviek sa dávajú aj doslovné citáty: Významné boly slová Jána Hollého: „Ešte Slováci žijú a budú žiť." Rázus vo svojich Argumentoch bol napísal: „Ľudstvo má svoju tvár a svoj tieň, svojich svätcov, i svojich zločincov, a neraz ťažko ich je rozoznať od seba."

Keď je v úvodzovkách celá veta, druhá úvodzovka sa kladie za bodku, bodkočiarku, otáznik alebo výkričník. Keď do úvodzoviek kladieme iba časť vety, tak druhá úvodzovka stojí pred bodkou, napr.: Ľudovít Štúr zdôrazňoval, že pozornosť treba obrátiť na „kmeňovitosť národa nášho slovenského".

3. Na označenie priamej reči v inej priamej reči užívame úvodzovky »« prípadne „", napr.: Vo Vlčkových Dejinách literatúry slovenskej čítame: „Čo Kráľ povedal v »Piesni bez mena«: »šíry je východ aj západ — hľadaj si otca, mať«, to doľahlo na všetku jeho tvorivosť: pošla na východ i západ bez otcovského cibrenia a materinského tepla..."

4. Výrazy, ktoré majú označovať pochybný, neskutočný, ironický význam, teda odchylný od všeobecnej platnosti, dávame tiež do úvodzoviek: O takéto „spoľahlivé" (t. j. nespoľahlivé) informácie nestojíme, A z hmiel vykračuje prorok, hlásajúci znovuzrodenie „z vody a ducha", Veľvyslanec podľa zpráv bol „prekvapený" rozsahom zatýkania (t. j. nebol prekvapený), Veru je to zaujímavá „roľnícka" politika (t. j. politika, namierená práve proti záujmom roľníkov).

5. Do úvodzoviek dávame názvy diel, kníh, časopisov ap., ale iba vtedy, keď pre presnosť chceme názvy oddeliť od ostatného textu, napr.: Báseň „Tri prúty Liptova" skladá sa zo šiestich častí, Štúr vo svojom diele „Nauka reči slovenskej" prvý osnoval pravidlá súčasnej spisovnej slovenčiny.

6. Rozličné značky pri dopytoch alebo ponukách v inzertnej časti dennej tlače dávajú sa do úvodzoviek: Ponuky ráčte poslať na zn. „Veľkoobchod" do adm. t. č., Ponuky pošlite na zn. „Dobrý odborník", poste restante, Topoľčany.

Za priamou zvolacou a opytovacou vetou, keď po nej nasleduje uvádzacia veta, neoddeľujeme po výkričníku a otázniku tieto vety čiarkou: „Joj, táto hus!" vzdychol si učiteľ. „Dajte!" nedočkavou rukou bral list.

„Čo ti je?" pýtal sa doktor, keď došiel k nemu. „Čo mám robiť?" šeptal sebe na ospravedlnenie.

Interpunkčné značky, ako výkričník, otáznik (porov. predchádzajúce príklady!), čiarka, bodka dávajú sa vždy pred druhé úvodzovky, nikdy nie za ne. Pri nekonečnej vete (čo označujeme 3 bodkami) dáva sa druhá časť úvodzoviek za týmito troma bodkami, napr.: „Toto bude moja žena," rozhodol sa odrazu (a nie: „moja žena",), „Tohto roku pôjdem istotne na vychádzku." (a nie: „na vychádzku".). „Áno," povedal doktor, „ide o tie sliepky. Viete, že pre chorých bezpodmienečne potrebujeme vajcia..." (a nie:... „potrebujeme vajcia"...):

V prípade, že uvádzacia veta sa končí na jednom riadku a priama reč sa začína na novom riadku, vtedy dvojbodku dáme na ten istý riadok, na ktorom je uvádzacia veta a prvá časť úvodzoviek príde na začiatok nového riadku, napr.: ..... Lekár povedal: „To nie je tá choroba, ktorú som predpokladal." (a nie:... povedal:„ To nie je..., ani nie: ..... povedal :„To nie je...).

Odsuvník (apostrof).

Odsuvníkom naznačujeme, že sme vynechali niektorú hlásku, napr.: Však ver' (= veru) vygazdoval, A tie hodiny ešte var' (= vari) nikdy nekyvkaly tak lenivo, Môž' byť (= Môže byť), Z dom' do domu (= Z domu...). Odsuvník používa sa hojne v básňach.

Otáznik — výkričník a opačne.

Otáznik a výkričník dávame vtedy, keď zdôrazňujeme dôležitosť otázky, napr.: A ešte sa mi ukazuješ?! Že ma azda neľúbi?! Treba len pozrieť, koľko zákonodarnej kompetencie nám ostalo?! Čo sa to stalo?!

Výkričník a otáznik dávame v tom prípade, keď zvolacia veta má naznačovať zároveň aj dôraznú otázku: Zuza, a ty kde trčíš toľké časy!? Hovorili ste, že podnik je náš!? Bite sa aj vy, piliere štátu, medzi sebou!? No nech bude šťastný!? Kde ste len toľko pre Pána Boha!?

Kronika

PRI STOROČNICI JÁNA HOLLÉHO.

V šesťdesiatych rokoch predošlého storočia v rozpakoch stál Jozef Viktorin pri vydávaní *Jána Hollého Spisov básnických* (bolo to už tretie vydanie), lebo s hľadiska súčasného stavu jazyka a pravopisu nevedel si dosť dobre poradiť s reprezentatívnym básnickým dielom bernoláčiny, ktorého národnobuditeľské hodnoty aj tak sa videly ako ešte stále živé a pôsobivé. Zápasil s podobnými rozpormi ako napríklad generácia hviezdoslavovsko-vajanskovská, keď sa mala vyrovnávať s prozódiou štúrovcov: cítil sa prínos v ich poézii, k návratu zaväzovala úcta, ale zároveň sa ukazovalo, že zákonitosti tejto poézie sú už prekonané a nahradily ich nové hodnoty; pre krátky časový odstup nevedeli však aj so svojho nového stanoviska objektívne vystihnúť ich podiel na vývine.

Tohoročné Hollého jubileum (zomrel 14. apríla 1849) zaväzuje nás vrátiť sa k jeho tvorbe nielen z piety, ale žiada zhodnotiť už bez spomínaných rozpakov aj jeho básnický jazyk ako odraz vtedajšieho stavu jazyka, i v jeho dosahoch pre prítomnosť.

Generácia štúrovská zanechala nám najkrajšie svedectvá o tom, ako životodarne pôsobil Hollý na mladých svojou poéziou, ktorou oživoval minulosť slovenskú a slovanskú v jej víťazných predstaviteľoch i v širokých masách ľudu, činne sa zúčastňujúceho na obrane svojej samobytnosti. Ukazuje sa, že ani hexameter a bernoláčina neboly prekážkou, aby dielo splnilo svoje poslanie, keď sa s hľadiska potrieb slovenského života zdôrazňovala hlavne ideologická stránka umeleckého diela.

Všetky tieto skutočnosti zvážily sa náležite už viac ráz v našich kultúrnych i literárnych dejinách. Ján Hollý vo svojej básnickej tvorbe prejavil sa však nielen ako ideový predchodca snáh mladého pokolenia štúrovského a majster klasickej formy, ale nie menej ako nadmieru schopný tlmočník bernolákovskej slovenčiny do sféry básnického jazyka. Jeho básnická tvorba vyvrátila už u súčasníkov mnohé predsudky o uplatnení sa slovenčiny v tých oblastiach, do ktorých sa jej dovtedy nedostávalo prístupu. Preto sa nám dnes stavajú i s hľadiska jazykového viaceré otázky, ktoré bude treba riešiť podrobnejším štúdiom. Žiada sa predovšetkým zistiť, ako sa

odráža Hollého básnický jazyk od bernoláčiny v jej použití, nezameranom esteticky, ktoré poznáme z iných spisov i z Bernolákovho Slovára. Ďalej treba oceniť dosah jeho jazykovej pôsobnosti na súčasníkov i na ďalší vývin nášho básnického jazyka. Tieto požiadavky môžu sa na prvý pohľad zdať prišpeciálne a privedecké, ako by bez dosahu pre prítomnosť. Zabúdame pritom, že napríklad náš slovný poklad, ktorý v terajšom stave umožňuje diferencovať štýly a zasahuje do všetkých oblastí, nie je iba výtvorom dneška, ale výsledkom shromažďovania a mnohého cibrenia aj u predošlých generácií. Ako pravopis si vyžaduje nielen uzákonenia, ale i praktického používania, aby sa stal majetkom najširšej pospolitosti, tak i tlačené slovo, nadobúdajúce v súvislosti kontextu praktického použitia a určitejšieho vysvetlenia, má väčšie predpoklady stať sa živým inventárom jazyka, dostať sa ďalej ako slovo, uložené iba v slovníku. Výskum básnického slovníka J. Hollého s hľadiska vývojového iste aspoň čiastočne bude korigovať naše úsudky, povedzme pri hodnotení niektorých Hviezdoslavových bohemizmov, keď pre mnohé z nich nájdeme predchodcov už v tejto poézii (napr. *lúti, rúznica)*.

Básnická tvorba, teoretické poznámky a slovníky k nej i korešpondencia Hollého nám ukazujú, že básnik mal veľmi intímny vzťah k jazykovej problematike celoslovanskej a že tiež starostlivo dbal o jazykovú úpravu svojho diela. Predovšetkým je pozoruhodné, ako dôkladne teoreticky si riešil otázku prozodickú na konkrétnom materiáli bernoláčiny, ako vybadal a vedel uplatniť jej zvukové zvláštnosti, čo vidíme v úvode k jeho Rozličným básňam, a ako dôsledne ich uskutočnil v prekladoch i v pôvodnej tvorbe, prispôsobujúc metrickému pôdorysu výber slov. Žiadalo by sa zistiť, nakoľko mohol pri základných podmienkach svojho časomerného verša využiť slovné bohatstvo bernoláčiny, uchované v Slovári, a nakoľko ho rozmnožil, doplnil, alebo rozmanite pretvoril. V období prekladov nemal ho ešte poruke, no ako sa dozvedáme z jeho listov kanonikovi Palkovičovi (odpisy týchto listov z rokov 1823—1834 uložené sú v Matici slovenskej), každý sväzok Slovára nielen dychtivo očakával a súril, ale aj veľmi dôkladne študoval, aby zveľadil svoju slovnú zásobu. Nepostačovala mu však pre jeho básnickú tvorbu, ale rozmnožoval ju vhodnými novoutvorenými slovami i doplnkami podľa češtiny (napr. metricky nevhodné *orné železo* nahradil termínom *radlo,* čo mu Palkovič vyčítal; dnes však máme toto slovo v Pravidlách sloven. pravopisu už celkom bez poznámky, hoci ho napr. Bernolák v Slovári označuje krížikom). Dôkladný výskum básnického jazyka Jána Hollého by zaiste ukázal ešte na ďalšiu skutočnosť, totiž na vplyv rodného nárečia, prípadne nárečia madunického na jeho jazyk. Hollý si proti výčitkám Palkovičovým bráni napríklad slovo *ğedra* „znamená Wímol tak tuto a okolo howorá“ (v poznámkach k Hollého listu z tretieho apríla 1833 ako odpoveď na Palkovičove kritiky). Všetky takéto odchýlky od ustálených zvyklostí bernoláčiny nie sú

pre Hollého príležitosťou vymknúť sa z jazykovej ustálenosti, lebo svoje diela až veľmi svedomite prepracovával (Eneidu upravoval 15 ráz, čo bola práca zaiste nemalá na jazyku, tak prísne metricky spútanom). Korektúry si tiež robieval osobne a nedbalosť o túto stránku vyčíta vydaniu Bernolákovho Slovára ako nedostatok. V prvom vydaní časti Hollého básní, vytlačených v Trnave u Jelinka, máme teda celkom autentický básnický text, dôležitý pre jazykový výskum, ako sa nám toho zriedka dostáva pri dielach iných básnikov. Hollý svoje zásahy do bernoláčiny vie si vždy vecne odôvodniť. Okrem závažnosti prozodickej stránky verša zdôrazňuje i jeho melodičnosť a poukazuje, ako ju dosiahnuť jazykovými prostriedkami; zvýrazňujú ju aj zvukomalebné slová, ktoré „gakobi Weci prispewowali, a Hlasem gu predstawowali" (Prozodia o Dlho—Krátkozwučnosťi Slowek, XXXIV, Rozličné Básňe, 1824). Uvedomuje si tiež veľmi bystro odlišnosť viazaného a neviazaného jazyka. V spomenutom liste Palkovičovi bráni sa proti jeho výčitkám pre niektoré jazykové zvláštnosti básne Svätopluk a dôvodí odlišnosťou básnického a rečníckeho štýlu: „Inša ge zaisťe Reč Weršowňícká, a inšá rečňícká; kebi to bolo písané w newázaneg Reči, ti Slowa ňikdá bi sa tam ňenachádzali. Weršowňík abi mohel wíšeg sa winést nad obecnú Reč, nowé Slowa si stworuge, čo wšak ne zhusta sa tu stalo; čo učiňi tam kde pre ňekterú Wec w obecnég Reči ešče žadného Slowa ňemá, ge prinútení nowé si ukowat. Čo sa tíká českích ňekterích Slow kterích wšak welmi málo ge, tím sem sa ga wšemožňe wihibal..." Ako vidno, Hollý teda ani pod titulom básnického jazyka neprekračuje primerané hranice srozumiteľnosti a prístupnosti. V slovníku básne Svätopluk asi z 260 hesiel, väčšinou vlastných mien osobných alebo geografických, vyžadujúcich vysvetlenie, je len okolo sto synoným k novým alebo neznámejším slovám.

S hľadiska bernolákovského úzu i s hľadiska dnešného neukazuje sa nám Hollého básnický jazyk nemierne vyumelkovaný. V porovnaní napríklad s Hviezdoslavom, ktorého jazyk rovnako determinuje prísne metrické členenie verša, a dokonca je nám bližší časove i s hľadiska základu spisovného jazyka, podlieha Hollého slovník menej deformácii. Ďalší vývin v dejinách spisovnej slovenčiny i našej poézie rázne ukončily možnosť širšieho rozvinutia jeho vplyvu, ale pri spracúvaní dejín nášho básnického jazyka sa zaiste ukáže, že jazykové dedičstvo Hollého diela pre štúrovcov i nasledujúce generácie nebolo menšie ako dedičstvo ideologické, a tak hoci nepriamo, teda len sprostredkujúco, predsa značne obohatilo náš jazyk.

M. M.

Kritiky a recenzie

UNIV. PROF. Dr. EUGEN PAULINY, Dr. JÁN HORECKÝ, O REFORME SLOVENSKÉHO PRAVOPISU. Vydala Slovenská akadémia vied a umení v Bratislave 1948. Strán 60, cena broš. Kčs 22,—.

Otázkam reformy slovenského pravopisu, aktuálnym a prediskutovávaným u nás vari už dvadsať rokov, v poslednom čase venovala sa znovu zvýšená pozornosť, lebo ju pokladali za vedecky už pripravenú a časove za najprimeranejšiu v období malej edičnej činnosti hneď po skončení druhej svetovej vojny. Ako na zavŕšenie dôležitej a bohatej diskusie o tomto našom staronovom probléme vychádza teraz dielce *O reforme slovenského pravopisu,* ktoré ako prvý sväzok knižnice „Jazyková kultúra" vydala Slovenská akadémia vied a umení. Prináša štúdie univ. prof. Dr. E. Paulinyho a Dr. J. Horeckého.

Teoretické zdôvodnenie a oprávnenosť reformných snáh vo všeobecnosti vo svojej štúdii *„Čomu slúži pravopis"* (str. 7—14) podáva prof. Pauliny, ktorý po vysvetlení troch funkcií každého pravopisu, a to funkcie zaznačovacej, vybavovacej a symbolickej, aplikuje svoje vývody i na navrhovanú reformu slovenského pravopisu. Zvažuje oba postoje, za i proti, a jeho konštatovania vyznievajú za reformu, ktorá je odôvodnená nielen jazykove, ale najmä mimojazykove. Moment mimojazykový má svoje dosahy predovšetkým v oblasti socializácie kultúry. Štúdia prof. Paulinyho je zásadného významu a z nej bude musieť vychádzať každý, kto sa bude zaoberať otázkami reformy nášho pravopisu.

Druhá štúdia tohto dielca (*Prehľad snáh o reformu slovenského pravopisu,* str. 15—32), z pera Dr. J. Horeckého, podáva v chronologickom prierezе prehľad všetkých význačnejších návrhov a celú diskusiu o otázkach reformy slovenského pravopisu, na ktorej sa zúčastnili nielen slovenskí, ale aj cudzí teoretici i praktici. Z článku názorne vidieť, ako veľa pozornosti sa venovalo tomuto nášmu problému, ktorý však ešte ani teraz nie je vyriešený, ale ostáva živý a otvorený.

Jednotlivým pravopisným problémom a ich rozboru je venovaná ďalšia štúdia, tiež z pera Dr. J. Horeckého, *Rozbor jednotlivých problémov* (str. 33—49), kde si autor všíma nielen otázok čisto pravopisných, ale aj takých, čo už zasahujú do hláskovej štruktúry slovenčiny. Rozoberá problém odstránenia *ä* a jeho nahradenie gra-

fémou *e*, resp. *a*, ďalej rozpisovanie *ô* ako *uo*. Ťažisko štúdie leží však v problematike odstránenia *y*, ktoré vo výslovnosti už dávno splynulo s *i* a teda nemá už jazykového opodstatnenia v slovenskom pravopise. Z návrhov, ktoré riešily túto otázku, vedecky najvyhovujúcejší a najhospodárnejší najmä v označovaní mäkkosti *di, ti, ni, li* je návrh prof. L. Nováka. Po odstránení *y* druhou závažnou otázkou je otázka úpravy písania predložiek a predpôn *s, z, so, zo*. Menšieho významu je otázka odstránenia *ľ*, rytmického zákona, písania vlastných mien, najmä cudzích, otázka rozdeľovania slov, písania veľkých začiatočných písmen atď.

Dielce zakončuje prehľad navrhovaných úprav a ukážky prepisov podľa prof. Nováka a Št. Peciara. *Adam Pranda*

ALFRED LUBOJACKÝ, N. J. MARR. Sbírka KDO JE, č. 124. Vydalo nakl. Orbis, Praha 1949. Cena 6 Kčs.

Sbierka životopisov „Kdo je" chce podať obraz života vynikajúcich ľudí z rozličných odborov činnosti. Ich prácu hodnotí s dnešného hľadiska. Medzi doteraz vydanými životopismi nachodíme i biografie filologov (Dobrovského a Šafárika), ku ktorým sa najnovšie priradil životopis sovietskeho jazykospytca a filozofa Nikolaja Jakovleviča Marra. Marr stal sa známym ako tvorca teórie o vzniku kaukazských jazykov, ktoré nazval jafetickými, a po Októbrovej revolúcii vypracoval na marxistických základoch nové učenie o jazyku.

N. J. Marr narodil sa 25. júla 1864 v Kutajsi na Kaukaze. Jeho otec Jakob Patrick Marr pochodil zo Škótska a na východ sa dostal za obchodom, jeho matka bola Gruzínka. Po smrti otcovej žil v chudobe; študoval ako štipendista na gymnáziu v rodnom meste, neskôr na petrohradskej univerzite venoval sa štúdiu východných jazykov a literatúr. R. 1901 stal sa profesorom arménskej a gruzínskej literatúry, potom akademikom a ku koncu života (umrel r. 1934) bol zahrnutý poctami a funkciami vo vedeckom i politickom živote vo SSSR. Marr vyšiel z poznania spoločnej minulosti Kaukazu, pokročil ďalej k poznaniu spoločného pôvodu mnohých ďalších jazykov a k všeobecnému zisteniu, ako vznikala ľudská reč. Svojím učením, ktorého základom je štúdium prvých dorozumievacích prejavov, stavia sa Marr proti tradičnej indoeuropeistike a jej ponímaniu prajazyka ako niečoho daného a zdôrazňuje vzťahy medzi vývinom sociálnych i hospodárskych pomerov a medzi vývinom jazyka i myslenia.

V knižočke dozvedáme sa zaujímavé udalosti zo života N. J. Marra, ale o jeho učení pomerne málo. Nie sú náležite vysvetlené ani základné pojmy „nového učenia o jazyku", ako „štadiálnosť", „ergatívnosť", hoci medzi súčasnými sovietskymi lingvistami práve o týchto pojmoch sa hodne hovorí a v tomto smere sa pracuje, najmä v Ústave jazyka a myslenia N. J. Marra v Leningrade.

E. J.

Rozličnosti

Pračka a *práčka.* — Do našich domácností dostáva sa teraz stroj na pranie s českým názvom *pračka,* ktorý sa v slovenskom prostredí obmeňuje na *práčka.* Je otázka, či obmenený tvar s prvou slabikou dlhou, *práčka,* je opodstatnený pre slovenský spisovný jazyk, alebo či aj preň treba sa pridržať v tomto význame tvaru *pračka* s krátkou kvantitou podľa českého tvaru.

V spisovnej slovenčine sú známe obidve slová: *pračka* a *práčka,* pravda, s osobitným významom. Je tu spoločný slovesný základ *prať* s prvotným významom ‚biť, udierať', ktorý sa zachováva ešte jasne v slove *pračka* ‚bitka, ruvačka': z toho povstala všeobecná *pračka* (Beblavý, Janošík 77), Toto [zábava] sa mu lepšie videlo, ako tá *pračka* pod sochou (Jégé, A. Šangala 42) ap.

Ináč slovo *pračka* náleží do skupiny deverbatív, tvorených od slovies na *-ať* hotovou koncovkou *-ačka* typu *babračka; ruvačka, oračka, hrabačka, kopačka.* Sú to dejové mená (nomina actionis), ktoré v podstate zastupujú tvary slovesného podstatného mena, nakoľko tiež označujú dej a jeho trvanie.

Naproti nim však tvary s dlhou predposlednou slabikou predstavujú činiteľské podstatné mená (nomina agentis) ženského rodu typu *babráčka, hrabáčka, kopáčka.* Najlepšie to vidieť z prípadných kvantitatívnych dvojíc, napr.: *babračka* ‚babranie' a *babráčka* ‚ženská forma ku *babrák', hrabačka* ‚hrabanie sena alebo slamy' a *hrabáčka* ‚žena, ktorá hrabe seno alebo slamu', *kopačka* ‚kopanie zeme na poli' a *kopáčka* ‚žena, ktorá kope alebo okopáva' ap. V slovenčine sa sem začleňuje aj tvar *práčka* s dlhou kvantitou ako činiteľské meno (nomen agentis) vo význame ‚žena, ktorá perie šaty, t. j. bije, udiera piestom, aby pustily špinu'. Používa sa aj v literárnej reči: „... Prídu prekliate *práčky* ... len kýho čerta toľko perú!" (Kuk. IV, 150), možno budeš *práčkou* a ja pastier (Beniak, Vigília 55) ap.

S týmto známym významom slova *práčka* ‚žena, ktorá perie' úzko súvisí aj terajší nový význam ‚stroj, sprava na pranie šatstva', i keď činnosť rovno nevykonáva žena, ale miesto nej stroj. Tento prípad prenesenia činnosti na stroj nezostáva v slovenčine osamotený, lebo podobne sa tiež vyskytuje pri slove *oráčka,* ktorým sa tak isto označuje stroj na oranie — a nie žena. Slovo *oráčka* poznám z bánovského kraja, kde pred prvou svetovou vojnou orávali veľké

lány ‚oráce mašiny'. Boly po dve postavené na úvratiach a ťahaly zamieňavo pluh oceľovými povrazmi k sebe, na svoj koniec.

Z celého vychodí, že v slovenčine tvar *práčka* s dlhou prvou slabikou je súci aj na označovanie stroja na pranie ako odborný termín.

A. J.

Laťka? — V športových rubrikách našich denníkov pri opisovaní výkonu pri skoku vysokom často možno čítať slovo „laťka" na označenie prekážky, ktorú má športovec-skokan preskočiť. Forma „laťka" má byť deminutívom od slova *lata*. Toto slovo patrí do skupiny slov, ktoré majú pred koncovou samohláskou *-a* spoluhlásku *t* ako väčšie množstvo iných substantív, napr.: *dobrota, chata, Kata, lakota, lopata, maškrta, Milota, päta, robota, samota, sirota, sobota, záplata* ap. Z týchto substantív príponou *-ka,* ktorá okrem iných funkcií má i funkciu zdrobňovaciu, tvorímę deminutívne podstatné mená, napr.: *dobrôtka, chatka, Katka, lakôtka, lopatka, maškrtka, Milotka, pätka, robôtka, samôtka, sirôtka, sobôtka, záplatka* ap. Z príkladov tu uvedených vidíme, že pri zdrobňovaní korenná spoluhláska *t* sa nemení, nemäkčí. Podľa toho zo substantíva *lata* jedine náležitá deminutívna forma je *latka.*

Otázkou ostáva, ako sa teda dostala do športovej terminologie forma „laťka" s mäkkým *ť*. V češtine za naše slovo *lata* majú slovo *lať*. Z tejto formy je potom v češtine náležitá deminutívna forma *laťka,* ktorej, ako sme už vyššie uviedli, v slovenčine zodpovedá forma *latka.* Forma „laťka" je teda v slovenčine zbytočným bohemizmom.

sm

Lyžiarsky môstik, či *lyžiarsky mostík?* — V zimnom období je už dnes lyžiarstvo veľmi obľúbeným športom. Pestujú sa v ňom najmä tieto disciplíny: sjazd, slalom a skoky. Skoky konajú lyžiari-skokami s mostov, špeciálne na to postavených. Názov pre takýto most zaužívaný je vo forme deminutívnej, i keď on nepredstavuje vec zmenšenej podoby, ale skôr vec zveličenú. Na označenie tohto mosta pre lyžiarske skoky dosť často užívajú sa dvojtvary: *lyžiarsky mostík* i *lyžiarsky môstik.* Forma *mostík* i *môstik* je deminutívny tvar od substantíva *most.* Toto substantívum je jednoslabičné neživotné mužského rodu, akými sú napr. i tieto substantíva: *chlieb, ker, koč, kôl, kôš, meč, nôž, peň, plot, sen, stôl, voz* ap. Z týchto neživotných jednoslabičných substantív mužského rodu tvoríme deminutívne formy sufixom *-ík: chlebík, krík, kočík, kolík, košík, mečík, nožík, pník, plotík, sník, stolík, vozík* ap. Do tejto skupiny slov môžeme zaradiť i slovo *most,* ktorého deminutívom je forma *mostík.* V živej reči poznáme i dvojtvar *môstik.* Táto forma je najpravdepodobnejšie kalkom z českej formy *můstek.* Pravidlá slovenského pravopisu (str. 258) z týchto foriem uzákoňujú formu *mostík.* Preto i v našom prípade je náležité pomenovanie *lyžiarsky mostík.*

sm

Žrď, či *tyč?* — V ľahkej atletike jednou z viacerých disciplín je i *skok o žrdi.* Termín pre tento skok nie je v slovenčine ešte ustálený; často čítame ho i vo forme *skok o tyči.* Terminologia, ak má všestranne vyhovovať, musí byť jednoznačná a ustálená. Naskytuje sa otázka, ktoré slovo, *žrď*, či *tyč*, by lepšie vyhovovalo ako termín v tejto športovej disciplíne. — Slovo *tyč* je v hovorovej reči rozšírenejšie než slovo *žrď.* Užíva sa napr. v spojení: *tyč* k paradajkám, *tyč* k viniču, *tyč* k fazuli ap. Ak si tieto *tyče* predstavíme, javia sa nám v rozličnej podobe, v rozličnej hrúbke a výške, často dosť neforemné a náhodnej podoby. *Tyč* k paradajkám je obyčajne neveľký kolík, *tyč* k fazuli obyčajne silnejší, okrúhly prút z liesky alebo z inej drevnatej rastliny, kým *tyč* k viniču je obyčajne kresaná, silná, štvorboká i viacboká. — V porovnaní s *tyčou,* užívanou pri spomínanom skoku, je táto tyč určitej dĺžky, váhy a podoby. Na označenie tohto športového náčinia nie je teda slovo *tyč* veľmi vhodné. Možno odporúčať slovo *žrď,* ktoré je v ľudovej reči menej užívané. Pre pomenovanie tejto športovej disciplíny je preto vhodnejšie spojenie *skok o žrdi.* *sm*

Výslovnosť priezvisk *Kollár, Hollý* ap. — V slovenčine máme skupinu priezvisk, ktoré vznikly z obecných podstatných mien alebo z prídavných mien, napr.: *Hudák, Koreň, Kováč, Smrek, Sýkora; Hlavatý, Chudý, Krátky, Milý, Veselý* ap. Do tejto skupiny priezvisk patria i mená *Kollár* a *Hollý,* pravda, s tým rozdielom, že proti slovám *kolár* a *holý* majú zdvojené *ll.* V slovenčine zdvojené hlásky vyslovujeme iba tam, kde sú etymologicky opodstatnené, napr.: *cenný, denný, súkenný, vinný; oddaný, oddávna, oddelenie, oddych; mäkký; najjasnejší, najjemnejší, trojjediný; štvorramenný, štvorročný; bezzákonný, bezzásadný, bezzbranný, bezzubý* ap. V priezviskách *Hollý, Kollár* a v mnohých iných *ll* nie je etymologického pôvodu, a preto, i keď ho v priezvisku píšeme, nemáme ho vyslovovať. *sm*

Krstné meno *Helena.* — Štátni matrikári na východnom Slovensku vplyvom miestneho nárečia zapisujú veľmi často do štátnych matrík krstné meno *Elena* vo forme nárečovej s protetickým *h,* teda *Helena.* Pravidlá slovenského pravopisu (str. 194) síce túto formu uvádzajú, ale uvádzajú v zátvorke ako úradný tvar formu *Elena. Helena, Helenka* je domácka podoba nárečová a ako taká nie je vhodná pre úradnú formu. *sm*

Umiestiť, či *umiestniť?* — V slovenčine tvoríme najčastejšie slovesá z kmeňov menných, ktoré môžu byť kmeňmi podstatných alebo prídavných mien. Tieto slovesá nazývame denominatívami. Z kmeňov podstatných mien tvoríme napr. tieto slovesá: *farbiť (< farba), hnojiť (< hnoj), krivdiť (< krivda), krstiť (< krst), liečiť*

(< liek), otročiť (< otrok), panovať (< pán), vzdorovať (< vzdor) ap. — Z kmeňov prídavných mien vznikly napr. tieto slovesá: *bohatnúť (< bohatý), holiť (< holý), kamenieť (< kamenný), ostriť (< ostrý), sušiť (< suchý), plašiť (< plachý)* ap.

V hojnejšom počte však máme v slovenčine slovesá, tvorené z menných kmeňov tak, že pred kmeň sa predrážajú rozličné predpony, medzi nimi aj predpona *u-*, napr.: *ubytovať (< byt), upokojiť sa (< pokoj), upotrebiť (< potreba), uskutočniť (< skutok), usmrtiť (< smrť), uvedomiť si (< vedomie), uzákoniť (< zákon)* ap.

Uvedené slovesné dvojtvary *umiestiť, umiestniť,* ktoré sa veľmi často v hovorovej reči užívajú, sú tvorené z kmeňa menného: z podstatného mena *umiestiť,* prídavného mena *umiestniť.* Z uvedeného množstva príkladov tvorenia nových slovies z kmeňov podstatných mien predrážaním predpony *u-* vysvitá, že forma *umiestiť,* utvorená z kmeňa substantíva *miesto* predrazením predpony *u-,* je náležitá, a preto jej treba dávať prednosť pred formou *umiestniť,* utvorenou z kmeňa prídavného mena *miestny.*

Na nesprávnosť formy „umiestniť", resp. na správnosť formy *umiestiť* poukazoval už dávnejšie Czambel (Rukoväť spisovnej reči slovenskej, Turčiansky Sv. Martin 1919, tretie vydanie, str. 315) a neskoršie i Tvrdý (Slovenský frazeologický slovník, Praha—Prešov 1933, druhé, doplnené vydanie, str. 653). *sm*

Dôvod a *príčina.* (M. Ž., B.) — Základný rozdiel medzi oboma slovami možno určiť podľa toho, ako je v obsahu prítomný moment vôle.

Vo význame slova *dôvod* (argument) sa predpokladá aktívna účasť vôle a jej rozhodnutie sa odôvodňuje určitými dôvodmi. (Ja *chcem* a toto sú moje *dôvody* . . .)

Vo význame slova *príčina* (lat. *causa*) je účasť vôle pasívna. Vôľa sa musí prispôsobiť vonkajším okolnostiam. (Ja *som prinútený* prispôsobiť sa, usilovať sa konať podľa vonkajších *príčin.*)

Vo vete, ktorú uvádzate, možno použiť obe slová, lebo sa význam neporuší: Prekladám Vás zo služobných *dôvodov (príčin)* na technický úrad.

Rozlišovanie *dôvodu* a *príčiny* je potrebné pre odborný jazyk, napr. vedecký, kde sa žiada terminologická presnosť. V neodbornej reči často sa vystačí so slovom *príčina.* *E. Č.*

Slová *zástava, vlajka, prápor, štandarda* ako termíny. (OOR, D. K.) — *Prápor* v slovenčine sa používa len na označenie vojenského útvaru. Podľa češtiny sa zriedka používa i vo význame ‚zástava'.

Zástava je farebné tkanivo, na ktorom sostavenie farieb predstavuje určitý odznak, symbol (napr. národa, štátu, korporácie). Rozmery sú ľubovoľné.

Vlajka je druh zástavy, ktorej rozmery sú presne určené (napr. čs. štátna vlajka má predpísané rozmery a farby. Šírka je v pomere k dĺžke ako 2:3 a dĺžka klinu rovná sa ½ dĺžky vlajky). Bol pokus zaviesť aj slovakizujúci tvar *vejka,* ktorý sa neujal.

Štandarda je zástava s nápisom, alebo nápis na tabuľke, ktorá sa nosí v sprievode.

Pravda, v neodbornej reči, kde nezáleží na terminologickej presnosti, obyčajne sa nerozlišuje *zástava* (prápor) a *vlajka;* zväčša sa vystačí s názvom *zástava.* *E. Č.*

Lokál miestneho názvu *Strelníky.* (Ev. f. ú., Ľ.) — Názov *Strelníky* vo svojom jazykovom povedomí spájame s apelatívom *strelník,* ktoré je mužského rodu. Preto ho skloňujeme ako ostatné pomnožné neosobné mená mužského rodu, napríklad *Nováky, Diviaky* atď., teda *Strelníky, do Strelník* (ako do *Novák,* do *Diviak,* i do *Piešťan* atď. bez novšej prípony *-ov*), *k Strelníkom, v Strelníkoch* atď. Prídavné meno k Strelníky môže byť *strelnícky,* obyvateľské meno *Strelníčan.* *ej.*

Miestny názov *Svinia.* (N. š., S.) — Podoba mena *Svinia* ako podst. meno nemá v slovenčine nijaký význam. Ako prídavné meno znamená ženskú podobu príd. mena *sviní, svinia, svinie* a vzťahuje sa na podst. meno *sviňa.* (*Svinia* je teda obec, ktorá pravdepodobne bola povestná chovom svíň.) Keďže tento názov predstavuje podobu prídavného mena ženského rodu, skloňuje sa podľa vzoru *cudzia, božia.* Náležitá podoba 6. pádu je vo *Svinej* (nie „Svinii"). Pre lepšiu výslovnosť odporúčame písať predložku v spojení s týmto názvom v slabičnej podobe *vo.* Názov vašej školy podľa uvedeného bude: *Národná škola vo Svinej* (vyslovuje sa ‚sviňej'). *E. Č.*

Lokál miestneho názvu *Leľa.* (N. š., L.) — *Leľa* je staré slovanské slovo; jeho význam je ‚teta'. Skloňuje sa ako všetky slová ženského rodu, zakončené na tzv. mäkkú spoluhlásku pred koncovým *-a* (v tomto prípade *-ľ-*) podľa vzoru *ulica,* teda lokál bude *v Leli.* *ej.*

Lokál miestneho názvu *Ďur.* (N. š., H. Ď.) — Miestny názov *Ďur* skloňuje sa ako neosobné mená muž. rodu podľa vzoru *dub.* V 6. páde jednotného čísla býva pri tomto vzore zakončenie na *-e* (*ďube*), len v prípadoch, keď má podst. meno zakončenie na *-ier, -iel, -ár, -ál, -ier, -ír,* je zakončenie na *-i.* Meno *Ďur* nepredstavuje ani jeden z uvádzaných prípadov, zato má náležité zakončenie v 6. páde na *-e* (v Hornom *Ďure*). *E. Č.*

Tvary *vo Vrábľach* a *vo Vrábľoch.* (N. š., H. Ď.) — Miestny názov *Vráble* má podobu 6. pádu *Vrábľach,* ako ju uvádzajú aj

Pravidlá sloven. pravopisu z r. 1940. No podľa pôvodu tento názov súvisí so slovom *vrabec* (slovinsky *vrobelj*, poľ. *wróbel*), poznáme i slovenské priezvisko *Vrábeľ*, preto nepokladáme za nesprávnu formu *vo Vrábľoch* podľa dnešného skutočného úzu v nárečiach a v hovorovom štýle spis. jazyka. Budeme sa usilovať, aby sa táto forma dostala i do nového vydania pravopisného slovníka. *E. Č.*

V Tesárach, či *v Tesároch?* (N. š., T.) — V názve *Tesáre* je základom podstatné meno mužského rodu *tesár*. V mene tejto obce stráca príznak pôvodnej životnosti a podľa iných mužských neosobných na *-ár* dostáva v nom. pl. koncovku *-e: Tesáre* (ako *Dechtáre, kalamáre, kalendáre*). Skloňuje sa podľa vzoru *meč,* preto lokál môže byť iba *v Tesároch;* výnimku z tohto vzoru tvorí len genitív bezkoncovkový, teda *do Tesár.* *mam.*

Telefonný a *telefonický.* (G. S., B.) — Oba spôsoby tvorenia adjektíva od názvu *telefon* sú správne: prípona *-ný* je bežná pri tvorení adjektív, teda *telefonný* ako *denný, súkenný, vinny;* prípona *-ický* (podľa lat. *-icus*) vyskytuje sa zas najmä pri udomácnených cudzích slovách, teda *telefonický* ako *telegrafický, sympatický, filozofický, rytmický.* Možnosť použitia jedného alebo druhého je však vymedzená ustálenými spojeniami. Máme *telefonný* soznam, úrad, poplatok, stíp i telefonného účastníka, telefonnú prevádzku, stanicu, ústredňu, linku, telefonné číslo, sadzobné pásmo, ale len *telefonický* rozhovor, telefonické podanie telegramu, telefonickú žiadosť (telefonom podávanú žiadosť). Z rozdelenia vidieť, že adjektívum *telefonný* má širší významový rozsah, kým *telefonický* sa používa iba v užšej súvislosti s činnosťou samou, s telefonovaním. *mam.*

Vedie redakčný kruh. Zodpovedný zástupca časopisu Dr. Eugen Jóna. — Vydáva Matica slovenská. — Tlačí Neografia, úč. spol., v T. Sv. Martine.
Toto dvojčíslo vyšlo v máji 1949.